

Sagnet om Danebroge og de ældste Forbindelser med Estland.

Af L. P. Fabricius.

1. DANEBROGSSAGNET HOS PEDER OLSEN

Som det er velbekendt, knytter det navnkundigste danske middelalderlige Sagn sig til Estlands Erobring under Valdemar Sej, idet Overleveringen om Danebrogs Fald fra Himlen er et Led i Beretningen om et Korstog til dette fjerne Østersøland.

Det smukke Sagn er kun overleveret i een eneste Beretning, og denne Beretning er endda nedskrevet omkr. 300 Aar efter Begivenheden. Da denne Beretning imidlertid lyder anderledes, end den i Almindelighed gengives, kan der være Grund til at undersøge den nærmere, og vi skal i det følgende prøve at give en Vurdering af P. Olsens Beretning og dens historiske Milieu.

Det paagældende Sted i Krøniken lyder saaledes:

»MCCXIX. Waldemar^{us} secundus a mari Estoniam, que est provincia in Livonia, cum mille quingentis nauibus longis impugnauit et intrauit, et post multa bella eam victam ad Christum conuertit et populum baptizari iussit, et in eam duxit sacerdotes de Dania, Reffualiamque, ciuitatem nunc precipuam et satis egregiam et notam, in ea construxit; vnde factum est, vt Reualiensis ecclesia vsque in hanc diem permansit sub archiepiscopo Danie Lundensi, quamuis temporale dominium successu temporis peruenerit ad fratres ordinis Theutonicorum in eadem provincia. / Igitur cum rex Waldemar^{us} cum exercitu terram in Estonia ascendisset, terrore de multitudine gentilium, episcopus Arusiensis dixit, vt promitteret se emendare erga subditos suos et beatum Nicolaum

Arus(iensem), cuius oblaciones sibi vendicauerat, si victoria potiretur. Idem suasit ei venerabilis Andreas, archiepiscopus Lundensis, vir mire simplicitatis et innocencie, qui tam in vita quam in morte multis claruit miraculis; quibus rex consensciens ita vouit et victoriam obtinuit. / Archipresul igitur, conuocatis magnatibus, fecit eos vouere, vt pueri duodennes et supra vigiliam beati Laurentii ieiunarent in pane et aqua imperpetuum, si victoriam obtinerent. Inuocatis igitur beatis Laurencio et Nicolao commissum est prelium die Viti et Modesti. / Metropolitanus igitur cum suffraganeis et clericis in monte vtrumque exercitum prospectans tamquam alter Moyses eleuatis in celum manibus pro Christianis cum lacrimis orabat. Quo leuante manus in oratione vincebant Dani; cum vero pre lassitudine seniles manus demitteret, Dani cedebantur. Episcopi vero et sacerdotes senem fulciebant. Et sic rex triumphans in alium virum mutatus est, ibi faciens fidem Christi predicari ecclesias construi; deinde cum mansuetudine et iusticia terras rexit, leges condidit et beatum Nicolaum honorauit. / Alibi habetur, quod tempore istius Waldemari secundi, anno domini 1208, cum Dani fideles in Liuonia in loco, qui Felin dicitur, bellarent contra Liuones infideles et iam fere debellati implorarent deuote diuinum auxilium, statim vexillum e celo lapsum, cruce candida consignatum velleri impressa, recipere meruerunt, vocemque in aere audientes, quod eo in aere alcus eleuato confestim contritis aduersariis plenam victoriam reportarent; quod et factum est. Illud autem vexillum Danebroge vsitato vocabulo nuncupari solet. Hec victoria putatur esse illa, quam Dani habuerunt in Estonia, de qua iam proxime dictum est; sed erratum in anno domini etc. / Item alibi inueni, quod Waldemarus rex et Andreas archiepiscopus fecerunt expeditionem in Estoniam 1220¹.

Denne Beretning om Revalslaget falder, som det ses, i flere Afdelinger af forskelligt Udspring: 1) En Aarbogsoptegnelse om Toget 1219. — 2) En skriftlig Overlevering om, at Kongen bevæges til at vise den folkelige Helgen Niels af Aarhus (Kongens Fætter) Ære, samt at hans Liv forbedres, saa han regerer retfærdigt og bliver Lovgiver.

¹) Mskr. i Universitets-Bibliotheket A. M. 107, Fol. 69. b. — Aftryk i SRD. I. 182 og i M. Cl. Gertz: *Scriptores minores historiæ danicæ*. I. 459 f.

— 3) En skriftlig Overlevering om, at unge Danske siden den Dag, efter Stormændenes Beslutning, fra 12-Aarsalderen skal faste paa Dagen før Sct. Laurentius's Dag (10. August). — 4) En skriftlig Overlevering om Ærkebiskop Andreas Sunesøns Bøn efter Moses Forbillede. — 5) Danebrogssagnet fra 1208. — 6) En Beretning om et nyt Tog i 1220.

Af disse er 1—5 skrevet ud i eet med samme Haand uden Mellemrum og har altsaa foreligget samtidig for Kompilatoren, da han nedskrev dem; 6) er senere tilføjet efter Lundeaarbogen¹. Den øvrige Tekst maa nærmere undersøges.

Det paagældende Mskr. stammer fra Franciskanermunken Peder Olsen fra Roskilde.

Han levede i Roskilde paa Reformationstiden og var født i Sonnerup Sogn. Hvorledes han er ført ind paa sine vidtløftige historiske Studier, ved vi ikke nu, men han har haft et ualmindelig rigt Materiale for sig, idet vi kan paavise, at næsten alle middelalderlige danske Aarbøger foruden en Række almenkirkelige Værker har været til hans Raadighed. Han døde antagelig omkr. 1570.

Sine historiske Samlinger har han sammenarbejdet i et Haandskrift, som endnu er bevaret, efter at han havde foræret det til den kgl. Historiograf Anders Sørensen Vedel. Det beror nu i Universitetsbibliotheket i København i dettes Arnamagnæanske Samling som Codex 107. Det er en lille Bog i 8vo, indbundet i et ret moderne Bind. Den er skrevet paa Papir med en saa uhyre fin Skrift, at dens Stof trods Bogens Lidenhed, i Virkeligheden er overmaade stort. Efter Indbindingen er der med Blyant givet en Foliopaginerings, ialt 171 Blade.

Der er en Del Forskel i Skriftens Størrelse og Blækkets Farve i de forskellige Afsnit; ogsaa Haandskriften er noget forskellig, uden at det dog kan fastslaaes, at det er for-

¹) Ellen Jørgensen: *Annales Danici Medii Ævi*. 105.

skellige Hænder, der har arbejdet i den. Langebek ansaa hele Mskr. for at være skrevet med samme Haand¹; det er dog tydeligvis skrevet til forskellige Tider.

Haandskriftet falder i flere Afdelinger. De, som angaar os her, omhandler den danske Historie i Middelalderen og fylder *Bladene 15—91* i Mskr.

Dette Stof falder atter i *3 Afdelinger*, som er indskudt i hinanden. Den omstændeligste Fremstilling, som vi vil kalde Kronologi I, omslutter Kron. II og III.

Kron. I er delt i 2 Afsnit ved Kr. II og III. Den begynder Fol. 15 og fortsætter med mange og store Indskud til Fol. 39 b; den genoptages atter Fol. 68 a og naaer til Fol. 91 b.

Kron. II omfatter Fol. 40—66 a.

Kron. III omfatter Fol. 66 b—67 b.

En *ældre Grundstamme* i Kr. I er skrevet med en noget større Haand end det øvrige, ligesom Blækket er blegere. Disse ældre Afsnit er derfor let kendelige paa Fol. 15—19, 26, 31, 36, 39 og 68 a—78 b, hvorefter den ældre Haand forsvinder.

Langs Margin og tildels indskudt i Teksten er der tilskrevet en Mængde Notitser til *Kr. I og II*, tydeligvis Aarbogsuddrag o. l., som er tilføjet ved senere Opsamling af Stof. Disse Noter har gennem begge Kronologierne ganske samme Skrift, Form, Størrelse og Blækfarve; og hele *Kr. III*, som er et større Uddrag af den dansk-svenske Aarbog², har ganske samme Skrift.

Disse Samlinger af Peder Olsen er af *Langebek udgivet i Scriptores Rerum Danicarum* paa fire Steder:

1. Kr. I er trykt i SDR. I. 77—148 (beg. »sequitur una Cronica . .«). — Overgangen mellem Mskr.'s to Afsnit

¹) Sml. H. F. Rørdam: Historieskrivning og Historieskriverne. Kbh. 1867. S. 48. Sml. ogsaa Ellen Jørgensen: Annales. 203 og Gertz: Script. min. II. 280 f.

²) Sml. Ellen Jørgensen: Annales. 205. Anm. 2.

genfinder vi S. 118 »Magnus, filius sancti Olavi regnavi . .«, som svarer til Mskr. Fol. 68 a. Overgangen mellem disse to Afsnit er, ganske korrekt af Udgiveren, ikke markeret i Aftrykket.

2. Kr. II er trykt i SRD. II. 204—265 (»De Suenone Tywgeskegh« . .).
3. Kr. III er trykt i SRD. V. 624—28 (»MCCLXXIIIIJ«) ved Suhm.
4. Alle de i Kr. I og II forekommende *Marginalnoter* har Langebek samlet i *en selvstændig Kronologi*, som er trykt i SRD. I. 171—197 uden Angivelse af, hvilket af Afsnittene de er føjet til. I Mskr. har han mærket dem med +. (De *mellem Linjerne* forekommende Tilføjelser og Rettelser er indarbejdede af Langebek i Aftrykkene 1 og 2).

Søger man da i SRD. de fra Peder Olsen stammende Afsnit angaaende Valdemar Sejr, maa man fremdrage dem paa 3 Steder: 1) Kr. I (SRD. I. 121—22), 2) Kr. II (SRD. II. 258) og 3) Noterne dertil (SRD. I. 182), medens de i Mskr. kun findes 2 Steder, Kr. I m. Noter og Kr. II.

Danebrogssagnet gengives som en Tilføjelse til Kr. I., hvis Beretning om Valdemar II. findes paa Fol. 70 a og b. Det er skrevet paa en Seddel, $\frac{2}{3}$ af alm. Sidehøjde, som er lagt omkr. et Læg paa 8 Blade. Som den nu er indbunden, omslutter den 9 Blade, idet dens anden Halvdel er pagineret 80, men dette beror paa, at Fol. 79 er et løst Blad, der har haft sin Plads *efter* det nuværende Fol. 80, som skulde have været kaldt Fol. 79, og saadan har det sikkert ogsaa ligget for Langebek, idet han rigtigt har aftrykt det paa Fol. 80 staaende (Fol. 80 b er blankt) »Post Ericum Menwet . . . qve verior esse consentur« i Fortsættelse af Fol. 78 b. (Sml. SRD. I. 130), og derefter følger Fol. 79.

Som Seddelen ligger nu (undtagen Fejlen i Indbindingen), *er den lagt af Peder Olsen selv*; thi Noterne til Stykket om Valdemar I., som omtales paa Fol. 68 b, der ikke

hører til det af Seddelen omsluttede Læg, findes lige overfor paa Seddelen Folio 69 a. — Det her omhandlede Stykke om Volmerslaget, paa Fol. 69 b, staar overfor Begyndelsen af Valdemar II.'s Krønike, og Seddelens Indskrift paa sidste Side slutter sig nøje til det paagældende Lægs Slutning. At den ikke fra første Færd har haft sin Plads her, kan ses af noget Slid paa det oprindelige Lægs Rygside; den er anbragt der af Peder Olsen, da han begyndte at føje sine Noter til.

Dermed tør det siges, at disse Noter — ogsaa Afsnittet om Revalslaget — er yngre end Kr. I.

Dog maa hans Kendskab til Seddelens Indhold være ældre end Kr. II, hvad der vil fremgaa af en Sammenligning af Teksterne. I Kr. II (trykt SRD. II. 258) finder vi ordret citeret Indledningen af Seddelens Beretning lige til » . . in eadem provinciam« alene med den forklarende Tilføjelse »reffwel« efter Ordene » . . in ea construxit«. Det er ganske naturligt at tilføje dette oplysende Navn i den senere Bearbejdelse af Stoffet, men forvildende at tage det ud, hvis det stod i det oprindelige Forlæg. Desuden har Kr. II Oplysningen om den samtidige Oprettelse af Bispedømmet i Leal, som hverken findes i Kr. I eller dens Noter, og som for øvrigt heller ikke findes i nogen af de gamle danske Aarbøger. Det er mindre rimeligt, at dette skulde være udeladt i *Seddelens* Tekst, hvis der i dens Forlæg havde staaet denne Oplysning, hvorimod det er ganske naturligt, at en nyfunden Oplysning tilføjes i en *afsluttende* Behandling som Kr. II.

Man kan altsaa om Peder Olsens Arbejde slutte: Forf. har begyndt med en Grundstamme for sin Kongerække, og Stykket om Valdemar II viser sig at være en nøje Afskrift af »Jydske Krønike«¹, ja saa nøje, at han har

¹) Sml. Mskr. Fol. 70, trykt SRD. I. 121—22, med Jydske Kr. i Gertz: Scr. min. I. 441—42. Aarstallene, som er trykt i SRD er senere indføjede i Mskr. af Peder Olsen. Afskr. beg. i Afsnittet om Knud VI: »contra hunc . . .«, uden at Mskr. røber Overgang til ny Kilde.

gentaget Krønikens Ord, at Valdemar lagde Landet under Danskerne »indtil denne Dag«, skønt dette Udtryk forlængst var forældet paa hans Tid. Dog ses det, at Ordene »in presentem diem« er en Rettelse for »in sequentem diem«, som først var skrevet, og som vel har været formet ud fra »Jydske Krønikes« Ord, men i formel Henseende har været Forf. saa angribelig, at han resolut (men historisk fejlagtigt) retter tilbage til sit Forlægs Form. Se Mskr. Fol. 70 b.

Om denne Grundstamme samler han sine mange Notitser fra Aarbøger m. v., og da det hele begynder at faa Form, sammenskriver han det i Kr. II, hvortil han bl. a. Notitser til Kr. I ogsaa bruger Seddelens Begyndelse foruden flere nye Oplysninger (Bispesædet i Leal). Derefter fortsætter han saa sit Samlerarbejde og tilskriver nye Noter i Margin i begge Kronologier.

Der fremkommer altsaa den interessante Omstændighed, at skønt Peder Olsen kendte Reval- og Danebrogssagnene, da han skrev Kr. II, saa standser han, efter at have benyttet Indledningen, og fortsætter med nye Oplysninger. Man har en Følelse af, at Danebrogssagnets bestemte Aarstals- og Stedsangivelse, uanset hans Tilføjelse til Beretningen, at denne Sejr maa anses for at være den, som vandtes ved Reval, dog har været ham for stærke, saa han ikke har ment at kunne ændre dem og derfor hellere har standset uden at medtage dem.

Det vil være af Interesse at vide, *hvornaar dette Sagns Ordlyd er kommet til hans Kundskab*. Vi kan imidlertid kun fastslaa, at han kendte Ordlyden i 1527.

I samme Bind af hans Collectanea findes en Fortegnelse over »Provinsen Daciens tolv Herligheder«: Duodecim excellentie particulares, ex quibus provincia Dacie pre ceteris prouinciis citra mare probatur singulariter prerogata. (Naar her tales om »Provinsen Dacia« menes sikkert hos Graabroderen Peder Olsen hans Ordensprovins, som omfattede hele Norden).

Mellem disse 12 Herligheder finder vi som Nr. 9:

»Ex vexillo crucigero celitus dato.

Hoc contigit in Livonia tempore Valdemari secundi, et in loco, qvi dicitur Felin, cum Dani fideles anno Domini 1208 (rect. 1219) bellarent contra Livones infideles, et jam fere debellati implorarent devote divinum auxilium, statim vexillum e celo lapsum cruce candida consignatum, velleriqve impressum, recipere meruerunt vocemqve in aere audientes, qvod eo in aerem altius elevato, confestim contritis adversariis plenam victoriam reportarent. Qvod et factum est. Illud autem vexillum Danæbrogæ usitato vocabulo nuncupari solet¹.

Dette viser sig ved første Øjekast ikke blot at gengive det samme Sagn, men det har samme *skrevne* Kilde; ellers vilde Ordfaldet ikke være saa bundet.

Vi kender Tiden for Nedskrivningen af denne Fortegnelse, idet Aaret 1527 udtrykkelig kaldes »ad presentem« i 3. Afsnit². Men lige saa tydeligt er det, at hele Stykket i Form og Indhold bærer et langt ældre Præg. En Historiker som A. D. Jørgensen mener at burde henvise Formuleringen til første Halvdel af 1400-Tallet, da Navnet Estland er gaaet op i Betegnelsen Livland³.

Denne Tidsangivelse kan synes ganske rimelig. Der skal i denne Sammenhæng gøres opmærksom paa, at Peder Olsen, som i sine Collectanea slavisk følger sine Kilders skrevne Form af Aarstal, snart Romertal, snart Arabertal, hvad der frembringer en iøjnespringende Uordentlighed baade i Haandskriftet og i Aftrykket i SRD. I. 171—97, *indleder* Seddelens Tilføjelse med Romertallet MCCXIX, mens Overgangen til Danebrogstykkets Ind-

¹) Mskr. Fol. 137. Aftr. SRD. VIII. 499. Det er skrevet med større Skrift end Fol. 69, og Blakket er blegere. Skriftrækkene synes nærmest at henføre det til Tiden mellem Afskriften af Grundstammen [Jydske Kronike] i Kr. I og Tilføjelserne, deribl. Fol. 69 b. Det skulde saaledes være den ældste Opskrift af Sagnet.

²) Sst. SRD. VIII. 494.

³) Hist. Tidsskr. 6. I. 156. Denne sproglige Ændring skriver sig fra tysk Sprogkik. Har Sagnet udenlandske Kilder, maa de derfor søges paa tysk Grund.

ledning markeres ved, at det hedder »anno domini 1208« med Arabertal. Disse brugtes i Danmark første Gang i »Liber Census Daniæ« c. 1230—40¹.

Hvorfra stammer dette Sagn?

Det er umuligt at sige. Det stammer ikke fra de samme Kilder, hvorfra Sagnene om Hellig Niels's Paakaldelse og Laurentiusfasten er øst. Laurentiusfasten henføres iøvrigt af Saxo til Venderkampe, der laa over et Aarhundrede tidligere. Ej heller hidrører Beretningen fra samme Kilde som det smukke Vandresagn om den bedende Ærkebiskop, som strider ligesom Moses. Peder Olsen siger udtrykkeligt »Alibi habetur«.

Han har fundet det og ved ikke, hvad han skal gøre med det. Men med en Troskab mod sit Stof, som aftvinger stor Respekt, prøver han ikke at ændre Teksten, kommer kun med en spagfærdig Henstilling, som han ikke engang selv tør tage Konsekvensen af i Kr. II.

Dette Sagns Plads i den historiske Litteratur er ganske urokelig: Det hører til det gamle Stof, som Peder Olsen har samlet sammen i Beg. af 1500-Tallet; men det er uden Kilde, uden Paralleler; frit svæver det i vor Overlevering til Besvær for den historiske Forskning, men med stærk Appel til Folkesindet.

Vi maa undersøge Sagnets Indhold nærmere.

2. SAGNETS INDHOLD. ESTLAND I VORE AAR-BØGER

Vi vil undersøge Danebrogssagnet's Ordlyd, og hvad det indirekte forudsætter.

Det maa i moderne Sprog gengives: »Andet Steds haves Efterretning om, at da troende Danske i den samme Valdemar den Andens Tid i Aaret 1208 kæmpede i Livland paa et Sted, som kaldes Felin, og (da de næsten var slaaede)

¹) Johs. Steenstrup: Skriftarternes Historie og Diplomatiken. S. 39.

ydmygt paakaldte Guds Hjælp — da opnaaede de den Naade, at de straks modtog et Flag, som faldt ned fra Himlen, tegnet med et hvidt Kors paa en ulden Dug, og de hørte en Røst i Luften, som sagde, at naar det blev løftet højt i Luften, skulde de visselig vinde fuldstændig Sejr over de slagne Fjender, hvad der ogsaa skete. Men dette Flag plejer i Almindelighed at kaldes Danebroge.«

Selve Stykket er i sin Form ualmindelig fasttømret i al sin Knaphed. Det har en Formulering, som har Bettingelser for at kunne overleveres urørt. Men det maa undersøges, om *Indholdet* er af en saadan Art, at der maa rejses Indvendinger imod det.

Den Omstændighed, at Danebrogssagnet henviser til Byen *Fellin* i det sydestiske Landskab Sakkala og ikke til *Reval*, kan der ikke rejses Indvending imod. Forholdet er i Virkeligheden, at der *ikke er eet eneste Sted i dansk eller fremmed middelalderlig Litteratur, som hentyder til, at der skete et saadant Tegn i det store Volmerslag ved Reval d. 15. Juni 1219*. Første Gang, disse Begivenheder med Bevidsthed sættes sammen, er netop i denne Note hos Peder Olsen, idet han forsigtigt tilføjer: »Denne Sejr *synes* at være den, som Danskerne vandt i Estland, om hvilken der lige er fortalt (Revalslaget); men fejlagtigt i Herrens Aar o. s. v.«

Naar danske Historikere siden er gaaet ud fra, at det var til Reval-Slaget, at Danebrogssagnet var knyttet, har man blot fulgt denne Henstilling hos Peder Olsen¹. Der maa i Virkeligheden rejses vægtige Indvendinger imod Beretningen for at kunne faa Berettigelse til at rette Fellin til Reval. *Saadanne Indvendinger kan ikke findes i noget Kildeskrift.*

¹) Prof. J. O. Andersen har dog forlængst i sine Forelæsninger henvist til den tidligere Forekomst af Korsfaner paa Mønter (sml. i det flg.), og P. Severinsen har i »Dansk Kirke-Tidende« 1918, Nr. 24 og 29 fremført begrundet Tvivl om Overleveringens Rigtighed. Sml. ogs. »Dansk Folkelæsning« 1864.

Derimod maa det undersøges, om der kan rejses Tvivl ud fra den *historiske Baggrund*.

Af Beretningen maa det med Nødvendighed fremgaa, at *Danskerne har foretaget Korstog ind i Sydestlands Land-skaber* paa en Tid, hvor man ellers ikke regner med nogen dansk Virksomhed her. *Henrik af Letland*, hvis Krønike er af saa afgørende Betydning for Klarlæggelsen af disse Tidsrum, kender slet intet til noget dansk Tog til Sakkala i dette Aar, hvor Rigakirken naar frem til Estlands Grænse, og hvor der allerede begyndes paa Underlæggelsen af Sakkala. Alene denne Tavshed vanskeliggør hele Beretningen. Ej heller *danske Krøniker* kender dette Tog, bortset fra dette løsrevne Udsnit. Navnet Fellin forekommer overhovedet kun her i hele den danske Aarbogs- og øvrige Middelalderlitteratur. Navnet Sakkala forekommer slet ikke i noget dansk Middelalderskrift. Man har ment, at under disse Forhold maatte man anse hele Stykket for misforstaaet, i bedste Fald give Peder Olsen Ret i, at der foreligger en Traditionsforskydning.

Før vi kan fastslaa dette Synspunkt, maa vi imidlertid først undersøge, hvor meget der ligger i *Henrik af Letlands Tavshed* om dansk Virksomhed i Sydestland, og om hans Hovedbetragtning er rigtig, at Danskernes Virksomhed i Estland begynder med Toget til Øsel i 1206, og først genoptages efter Biskop Adalberts Bøn paa Forsamlingen i Slesvig 1218, hvad der fører til Toget 1219.

Iflg. *Henrik af Letland* fandt *tyske Købmænd* midt i det 12. Aarhundrede, 1159, *frem til Dünas Bredder*¹, og han har slet ingen Overleveringer fra ældre Tider. Skulde *hans* Fremstilling gælde, var Livland inden denne Tid uden Forbindelse med Omverdenen. Han kender intet til Ærkebiskop Andreas Sunesøns Legathverv i disse Egne, netop i den samme Tid, som han skriver om, og da han

¹) Sml. *Henrik af Letl.* I. § 2, jvfr. Udg. v. E. Pabst, Reval 1867, S. 354, Anm. 1. — En udm. Udg. er besørget i Pertz: *Monumenta Hist. Germ.* XXIII.

selv virker der. Han ved ikke — eller undlader at omtale — at Andreas Sunesøn har Pavebrev om Ret til at oprette Bispedømmer i Estland. Mens Tyskernes Fremrykning kun ses under Synspunktet af Korstog, ses Danskernes Indblanding som politisk Indtrængen paa Vor Frue af Livlands Omraade. Intet Ord røber, at de danskes Færd paa disse Egne var af gammel Dato.

Det er derfor *umuligt at argumentere med Beviser e silentio hos Henrik*. Snarere vilde det være overraskende og stridende mod hans Arbejdes Anlæg, om han havde nævnet saadan Virksomhed. Vi maa derfor søge til andre Kilder for at belyse Forudsætningerne for de Begivenheder i Estland, som han beskriver, da hans Skildring af Baggrunden for Begivenhederne er ganske ufyldestgørende.

Det drejer sig da om *de danske Beretninger* og om *Pavebrevene*.

Idet vi ser bort fra enkelte rent sagnhistoriske Overleveringer om dansk Herredømme i Estland, finder vi i *Rydaarbogen* om Knud den Store (1018—1035) »Gamlæknut. Iste cum mille nauibus inuadens Angliam eam subiugavit, Estonicam etiam gentem subdidit«¹. I *Ribe-Aarbøgerne* hedder det »Gamlæ Knut, qui cum mille nauibus Angliam subiugavit, Estoniam subdidit«². Og i en *Kongefortegnelse* i *Lunde Domkirkes Nekrologium* hedder det »Huic successit Knut, filius eius, qui Noruegiam occiso sancto Olauo optinuit et Estoniam gentem sibi subdidit«³. Denne tredobbelte Meddelelse viser sig imidlertid ved nærmere Betragtning at reduceres til een, idet Ribe-Analerne i udstrakt Grad bygger paa *Rydaarbogen*, hvad selve Ordvalget ogsaa viser i det anførte Stykke. Kongefortegnelsen i *Lundenekrologiet* maa antages at være skrevet under Christopher II (1319—1332), og den er meget afhængig af ældre Kilder baade Saxo og i ikke ringe Maal

¹) Ellen Jørgensen: *Annales*. 69.

²) *Sst.* 149.

³) Se f. Ex. Gertz: *Scriptores min.* I. 171.

Rydaarbogen. Dens Beretning har saaledes ikke selvstændigt Værd¹.

Hvorfra den Munk, som omkr. Midten af det 13. Aarhundrede levede i Ryd Kloster ved Flensborg Fjord og sammenskrev denne fortrinlige Aarbog, har denne Oplysning om Knud den Store, kan vi ikke se. Han bygger i de ældre Afsnit meget paa Saxo, men hos ham findes der ikke Beretninger om en saadan Erobring. Snarere beror det paa en Misforstaaelse af de rigtige Beretninger om Knud den Stores Herredømme over Øst-Preussen («Samland»), som i en Menneskealder havde været under dansk Herredømme, og hvortil han synes at have gjort et Tog i 1023.

Umuligt er det ikke, at Krønikeskriveren kan have forvekslet de to Konger Knud den Store og den 50 Aar yngre Knud den Hellige. Sikkert er det, at Danskerne i det 11. Aarhundrede udøvede en betydelig Virksomhed i disse Egne. Det bør nævnes, at Sven Estridsøn havde bekostet Opførelsen af en Kirke i Kurland².

Fra Aarene c. 1070—1080 haves klare Efterretninger om *danske Tog til Estland*. Saxo meddeler, at i Slutningen af Sven Estridsøns Tid samlede hans Søn Knud (senere den Hellige) Landets Ungdom og indlagde sig Berømmelse ved at sejre over Sember og Ester; og da han var blevet Konge (1080), fortsatte han Krigen i Østen, som han havde begyndt i sin Ungdom og fortsat i sin Landflygtighed (1074—1080), mere for at udbrede Kristendommen end af Begærlighed, skønt han ogsaa var opsat paa at øge sin Navnkundighed. Han opgav da heller ikke dette Forehavende, førend han i Bund og Grund havde underkuet Kurernes, Sembernes og Esternes Lande. Og *Jydske Krønike*, som for disse Partiers Vedkommende har ud-

¹) Om Kildeskrifternes indbyrdes Forhold og Afhængighed henvises til Indledningerne til de paagældende Skrifter i Gertz: Script. min. og især Ellen Jørgensens Indledning til *Annales Danici Medii Ævi*.

²) Adam af Bremen. 4. Bog XVI. Slutn.

skrevet Saxo, gentager dette¹. Selv om der maa udvises Forsigtighed, idet det ikke kan udelukkes, at man har regnet vestligere boende Folk med til Esterne, er Forbindelserne dog gamle.

I de følgende Aartiere er der stille om Esterne i de danske Aarbøger og Krøniker. At der stadig har været dansk og svensk Forbindelse, er meget sandsynligt. Lige fra forhistorisk Tid har *den store østlige Handelsvej* over Rusland og Gotland til Skandinavien gaaet over disse Egne. Det er ogsaa af Interesse, hvad A. D. Jørgensen med Rette har gjort opmærksom paa², at der før Tysker-nes Ankomst til Riga findes *dansk-klingende Navne* sammensat med *Holm* (Stenholm, Langholm, Righolm), og at Kurlands Forbjerger kaldes *Næs*, ligesom Ordet *Sund* er bevaret der. Desuden kaldes Nordestlands bratte Skrænter *Klint*. Hvor meget der er af dansk og hvor meget af svensk Oprindelse i saadanne Navne, kan ikke mere ses; men gamle Forbindelser maa her forudsættes til de nordiske Lande.

Vi nærmer os nu til den Tid, da Kapløbet begynder mellem Danske og Tyske i disse Egne, ligesom det allerede er i fuld Udfoldelse i Vendland og Østpreussen, hvor de gamle danske Interesser for Alvor trues. Endnu er de første Tyskere kun naaet frem som Handelsfolk til Rigabugten med dens liviske Befolkning c. 1159. Først omkr. 25 Aar senere, c. 1184, er *Meinhard fulgt med Købmandsskibene for at prædike Evangeliet i Livland*.

I Aaret 1170 fandt der iflg. Saxo et Angreb Sted af *kurlandske og estiske Sørøvere*, som havde vendt sig imod

¹) Saxo ed. J. Olrik & H. Ræder: Saxonis Gesta Danorum. Lib. VIII. S. 315 og XI. 1. S. 319. Gertz: Script. min. I. 376 og 378.

²) Hist. Tidskr. 4. V. 442 f. Han henviser til Bunge. I. Nr. 27. 168. 197. 265. 198. 336. samt I. G. Kohl: Die deutsch-russischen Ostseeprovinzen. I. 85. 276. og J. C. Stuckenberg: Hydrographie d. russ. Reichs. I. 39 ff.

Øland, og først efter en meget blodig Kamp blev de tilintetgjort af den danske Flaadeafdeling under Esbern Snare og Kong Valdemars uægte Søn Christopher. Tidspunktet kendes ret nøje, idet disse kun med Møje og med ulægte Saar naaede hjem til den store Kirkehøjtidelighed i Ringsted, hvor Knud Hertug altersattes ved Sct. Hans Dags Tid¹. Men da var der allerede gjort afgørende Skridt til at træde Esterne imøde paa en langt virksommere Maade og med langt videre Perspektiver.

Da Rygen var erobret i 1169, og Ærkebiskop Eskil af Lund underretter Paven herom (i Anledning af Øens Underlæggelse under Roskilde Bispestol), er *Biskop Fulco af Estland* i hans Følge og Medudsteder af Brevet².

Om denne Biskop, som altsaa paa det paagældende Tidspunkt var i Danmark, vides der ikke meget, men dog nok til at paavise den danske Kirkes Iver for Mission i Estland.

Under sin Landflygtighed til Frankrig havde Ærkebiskop Eskil af Lund faaet Forbindelse med den fremragende Abbed Peter i Klosteret Moûtier-la-Celle ved Troyes, som anbefaler ham Munken Fulco som Missionær til Estland. Eskil bispevier ham og sender ham iøvrigt midlertid tilbage til Klosteret, da han ikke selv kan vende tilbage til Danmark endnu. Fulco sendes da ogsaa til Rom³, og Abbeden sender ham for anden Gang til Eskil, idet han minder om Fulcos Kvalifikation. »Du ved, Herre Fader, til hvilket haardt Land han drager, og at . . . han snarere venter Døden end et langt Liv«, derfor anbefales han til Ærkebiskoppens Omsorg⁴). Ogsaa Sveriges Konge faar en Skrivelse fra Abbed Peter, at Fulco

¹) Saxo anf. Udg. XL. 3 f. S. 477 f. og Jydske Krøn. i Gertz: Script. min. I. 430.

²) Krarup: Bullarium Nr. 239. — Erslev: Repertorium. Nr. 36.

³) Liljegren: Dipl. Suecan. Nr. 44.

⁴) Dipl. Suecan. Nr. 45. — Bunge. I. III.

holdes tilbage af Vejrliget, men er udtaget til Biskop af Estland¹. Desværre er disse Breve fra Abbed Peter saavel som de følgende Pavebreve ikke forsynet med Aarsstal, og det eneste sikre, vi derfor har i Fulcos Livs Datering, er da hans Ophold i Danmark i Sommeren 1169, sml. foran.

Medens Pave Alexander III opholdt sig i Tusculanum, har han udstedt tre Breve angaaende denne Estlands-Mission, men intet af dem har Aarstal. Dette Ophold i Tusculanum strakte sig, som daterede Breve viser, fra 11. Okt. 1170—8. Jan. 1173². Vi har Breve udstedt 9. Sept., 11. Sept. og 17. Sept., men det er ikke sikkert, at de er udstedt i samme Aar; det maa fremgaa af Indholdet, idet der kan være Tale om Aarene 1171 og 1172.

Brevet 9. Sept. (1171?) paalægger Ærkebiskop Eystein Erlendssøn af Trondhjem og den resignerede Biskop Aamunde af Stavanger at sende Biskop Fulco af Estland, som var inspireret af den guddommelige Naade til at omvende dette Folk, den estiske Munk Nicolaus, som var en from og kyndig Mand, til Hjælper i Arbejdet³.

Den 11. Sept. udgaar et Brev til Konger og Fyrster og andre Kristi Troende i Norden, at de skal forsvare den kristne Tro og kraftigt udbrede den blandt Ester og andre Hedninger, og de skal da faa 1 Aars Aflad ligesom de, der besøger den hellige Grav⁴.

Den 17. Sept. opfordres alle troende i Danmark til at understøtte Fulco, som trykkes af Mangel og Fattigdom. Ganske vist tror Paven, at Danskerne er uvidende om, hvor stor Mangel Biskop Fulco af Estland lider, og hvorledes han af alle Kræfter arbejder paa at omvende dette Folk, for hvem den kristne Tro er ukendt, og hvilken

¹) Dipl. Suec. Nr. 53. — Bunge. I. II.

²) Sml. Ph. Jaffé: *Regesta Pontificum Romanum*. II. 240—263.

³) Dipl. Suec. Nr. 60. — Bunge. I. IV.

⁴) Dipl. Suec. Nr. 55. — Bunge. I. V.

Iver og Dygtighed han anvender dertil. De bør derfor række ham en hjælpende Haand¹.

Naar det har været draget i Tvivl, om Fulco overhovedet har været i Norden, og om det overhovedet har drejet sig om en Mission i Estland, saa er denne Tvivl ganske grundløs. Det er fuldt ud godtgjort, at Fulco som Estlands viede Biskop var i Danmark i 1169 (se foran). Dertil kommer, at, uanset at man i Rom eller Frankrig meget vel kan have sammenblandet disse fjerne Lande, saa er en Misforstaaelse i selve Norden ganske udelukket. Den samtidige Saxo kan udmærket gøre Rede for, at Dagø hører til Estland, og nævner Kurer, Ester og Semgaller². Naar Pavebrevet af 9. Sept. efterlyser den estiske Munk Nicolaus, saa er det ifølge Sagens egen Natur et Brev, der er fremkaldt ved Oplysninger fra Norden, hvor ingen vilde søge til et norsk Kloster for at faa en Tolke f. Eks. til Finland, hvor Svenskerne virkede, eller Livland, som havde gammel Forbindelse til Gotland.

Man undrer sig over, at Saxo ikke nævner denne Mission, men det maa erindres, at hans Historie i udpræget Grad er Rigshistorie, mens Estlands-Missionen er Eskils Værk. Skønt Fulco *vitterligt* var til Stede efter Rygens Erobring, nævnes han end ikke med et Ord. Dette er et Eksempel paa, hvor forsigtigt man maa omgaas et Bevis e silentio.

Iøvrigt synes Pavebrevet af 11. Sept. at vise Forhaabning om, at denne Sag kunde blive de nordiske Rigers Sag, og efter Kirkemødet i Ringsted var der tilvejebragt en Fred med Norge, som kunde begrunde, at man 1171 opfordrer Rigerne til at forenes om dette Værk. Det er Korstogserobringer, der har staaet Pave Alexander for Øje. Men dette er ikke gaaet i Opfyldelse. Danmark havde ganske vist erobret Rygen, men den følgende Tid blev ved Hertug Henrik Løves Fjendskab og hans Understøt-

¹) Bunge. I. VI.

²) Saxo. ed. Olrik & Ræder. VII. 13 og VIII. 9. (Siderne 133 og 227).

telse af Venderne endnu mere blodig og urolig end den foregaaende, og Danmark kunde slet ikke sende sin Ledingshær bort over Østersøen. Biskop Fulco har da forsøgt at optage en fredelig Mission, og Pavebrevet af 17. Sept. maa sikkert henføres til det følgende Aar 1172, da der ikke er Udsigt til at faa en Korshær af Sted, men en Indsamling af Gaver til den fattige Mission kan foretages, for at den paabegyndte Virksomhed ved Fulco (og Nicolaus?) ikke skulde standse. *Det er neppe muligt at tænke, at Paven kunde skrive om Fulcos Armod, hvis han endnu var hos Ærkebiskop Eskil eller var vendt tilbage til Klosteret i Frankrig!* Ej heller kunde han skrive om hans Gerning, som han gjorde, hvis slet intet var paabegyndt (»Credimus sane universitati vestrae innotuisse, qualiter venerabilis frater noster Fulco, Estonum episcopus, inopia et paupertate prematur, et ad convertendam gentem illam sui episcopatus, quae Christianae fidei ignare est, totis viribus elaboret, et quantum potest sollicitudinem ac diligentiam adhibere procuret«)¹. Fulco har sikkert begyndt, men er svækket i Arbejdet ved Mangel paa Understøttelse. Eskil, som havde sat dette i Gang, har heller ikke formaaet at drive Sagen frem, da Rigets politiske Formaål kræver Opmærksomheden andet Steds; og hans egen Virkekraft i disse Aar var meget hemmet ved de bedrøvelige politiske Forhold, hvor hans egne to Dattersønner var indviklet i højforræderiske Sammensværgelser imod Kong Valdemar. Dette har i Forbindelse med hans høje Alder og Længsel efter Klostercellen i Clairveaux svækket hans Kraft, saa Fulco er kommet til at staa ene.

Det undrer derfor ikke at finde, at han (maaske) nogle Aar senere er at finde i sit hjemlige Kloster i Frankrig, afventende bedre Tider; snarere maa man undres, at han straks efter Eskils Resignation fra Ærkestolen 1177 er at finde i Lund og derfra formaar Abbed Peter til at hen-

¹) Bunge. I. IV.

vende sig til den nye Ærkebiskop, den ham velkendte Absalon, for at faa Missionsarbejdet i Gang igen¹.

Naar Abbed Peter her ønsker, at Eskils Aand maa hvile over Absalon som Elias' over Elisa, og fortsætter »Rigavit, quod ipse plantavit, nec sufficit rigare, nisi adieritis et nova plantare«, saa kan han her neppe tale om andet end et virkelig paaabegyndt Arbejde. Hvis *slet intet* var begyndt, vilde vel heller ikke Fulco atter være rejst til Danmark, hvad Brevet c. 1178 klart siger, at han var (Habetis amicos *iuxta* vos et notos, Fulconem, quondam monachus, nunc episcopum, qui multis persuasionibus me et compellit, vobis scribere). Men ganske vist synes den Omstændighed, at Fulco, som var hos Absalon, beder sin franske Abbed om at erindre ham hos Absalon, ikke at tyde paa, at Absalon har virket med den Iver for Missionen i Estland, som Fulco ønsker. Men ogsaa her skal Tidens Forhold tages i Betragtning: Absalons Overtagelse af Ærkesædet blev Signalet til en voldsom Bonderejsning i hans eget Ærkestift, og først efter mange Kampe lykkedes det Kongen at slaa den ned. Og iøvrigt var Absalons store Livsværk, Vendlands Erobring, endnu ikke fuldført. Men siden hører vi, at Fulco nærer stor Taknemmelighed mod Absalon².

Vi ved dog intet om hans Arbejde i disse Aar. Vi ved ikke, om han atter er rejst til Estland, om han har faaet nogen døbt, om en lille Menighed har bygget en Kirke.

Det eneste, som med Sikkerhed kan siges, er, at *Lunds Ærkebiskop allerede før 1170 tænkte paa kristen Mission i Estland, og at Biskop Fulco under hans Beskyttelse begyndte det vanskelige Værk*³.

¹) Dipl. Suecan. Nr. 80 og 81. — Bunge. I. VII og VIII.

²) Dipl. Suecan. 81. — Bunge. I. VIII.

³) Sml. Hermann Reuter: Geschichte Alexanders des Dritten. Leipzig 1864. 615 f. og 774 f. — H. Olrik: Konge- og Præstestand. II. 77 f. og 202 f.

3. LEDINGSTOG TIL ESTLAND

Det er velkendt, at den fulde Undertvingelse af Venden først fandt Sted, efter at Knud VI var blevet Konge 1182, og endnu nogle Tog foretoges i de følgende Aar. Alle de ældre Aarbøger mindes den afgørende Ekspedition i 1184 til Wolgast i Egnen ved Pene, og endnu 1189 er Ledingshæren i Slavien¹. Og neppe er disse Egne bragt til Ro, før de *Kampe om Østpreussen* er fuldt udviklet, som skal optage de næste Aartiere, men som vi ikke her kan følge. Og endnu længere ud gaar den danske Ledingsflaade. *1191 gjordes et Tog til Finland*, hvor Missionen allerede var begyndt fra den svenske Kirke; men dette Omraade var kirkeligt set underlagt den danske Ærkebiskop i Lund som Sveriges Primas, hvad Pavebreve i de følgende Aar bekræfter².

Det er en Selvfølge, at Missionsarbejdet, som var paa-begyndt ved Fulco, ikke var glemt i Lund. *Estland* var stadig i høj Grad inden for *dansk Interesseomraade*, og de smaa Resultater ved den fredelige Mission i Forbindelse med Erfaringerne fra Østersøens Sydkyst og Tidens hele Betragtning af Sværdmission, som ogsaa understøttedes af Paven, bevirkede, at man maatte tage under Overvejelse at udsende Erobringshære til denne Egn af det danske Missionsomraade. En saadan Ekspedition til Estland i 90'erne omtales da ogsaa i alle de gamle Aarbøger.

1197. *Expedicio facta est ad Estoniam* (Valdemaraarbogen). — 1196. *Kanutus rex profectus est ad Hestlandiam cum exercitu* (Næstvedaarbogen 821—1300). — 1197. *Eodem anno rex Kanutus cum exercitu magno ad Estlandiam profectus est* (Lundeaarbogen). — 1196. *Kanutus rex duxit exercitum in Estoniam* (Rydaarbogen³). — 1197.

¹) Se Valdemar- og Rydaarbøgerne. Ellen Jørgensen: *Annales*. 92—3.

²) Sml. Krarup: *Bullar*. Nr. 72.

³) Naar Rydaarbogen ogsaa under 1194 skriver, at der gjordes Tog til Estland, er det sikkert en Fejlskrift: *Estoniam* for *Holsaciam*, hvad Fortsættelsen viser, og hvad der stemmer med de andre Aarbøger.

Expedicio ad Estoniam (dansk-svensk Aarbog). — 1196. Kanutus duxit expeditionem in Estoniam (Annalerne 67—1287). — 1196. Kanutus rex iuit in Estoniam cum exercitu (Essenbækaarbogen). — 1196. Kanutus rex cum exercitu profectus est in Estland (Sjællandske Aarbog). — 1194. Kanutus iuit in Estoniam (Annalerne 980—1286). — 1194. Expeditio facta est in Estoniam (Annalerne 1095—1194). — Hertil kommer, at naar Slesvigaarbogen skriver »1197. Facta est expeditio«, saa er der antagelig udfaldet »in Estoniam«; samt at Ribeaaarbogen skriver: 1193. Expeditio facta est in Estoniam¹.

Som allerede nævnt i Note ovenfr., er Rydaarbogens Angivelse af et Tog i 1194 sikkert kun en Fejlskrift; men den har haft den Virkning, at nogle af de Aarbøger, som bygger paa den, har gentaget Fejlen, nemlig Annalerne 980—1286 og 1095—1194. Ogsaa Ribeaaarbogen, der er ganske afhængig af Rydaarbogen, har knyttet Estlands-toget sammen med Holstens Erobring, men den har saa ydermere forskudt Aarstallet til 1193. Disse Aarbøger maa ganske udgaa af Behandlingen.

Tilbage bliver en Række Notitser, som snart angiver 1196, snart 1197 for Toget. Ogsaa her maa vi først undersøge, hvilke der er oprindelige, og hvilke der kun er Afskrifter. Iøvrigt vil ingen Kender af middelalderlige Annaler undre sig over Vaklen i Aarstal o. lign.

Hovedkilden er Valdemaraarbogen, som antagelig i disse Aar er ført i selve Kongens Kancelli. Den ansætter Toget til 1197, og den følges af Lundeaaarbogen og den af denne afhængige Dansk-Svensk Aarbog (og Slesvigaarbogen).

Tilbage staar en Kreds af Aarbøger med Aaret 1196. Af disse er Aarbøgerne 67—1287 Udtog af Rydaarbogen; ogsaa Essenbækaarbogen bygger paa Ryd; sjællandske Aarbog har for sin ældre Dels Vedkommende en fælles, men uklar Kilde med Lunde-, Ryd- og Næstved Aar-

¹) De paagældende Steder findes Ellen Jørgensen: Annales. 92. 93. 130. 137. 146. 165. 193. 196. 134 og 151.

bøgerne. Denne fælles Kilde maa det skyldes, at de tre Aarbøger: Ryd-, Næstved- og sjællandske Aarbøger har Aaret 1196. Men en Sammenligning af Teksten viser, at der har fundet en Forskydning af det rigtige Aarstal Sted. Baade Næstved- og Rydaarbogen tilføjer nemlig efter Meddelelsen om Estlandstoget 1196 under *samme* Aar henholdsvis »Eodem anno Gertrudis regina obiit«, og »Obiit Gærthrud regina«. Men Dronning Gertrud, Kong Knud VI's Ægtefælle, døde 1. Juli 1197 iflg. Liber Daticus Lundensis vetustior¹.

Dermed er der bragt fuld Overensstemmelse til Veje mellem Aarbøgerne. *I Aaret 1197 foretog Kong Knud VI et Tog til Estland.*

Derimod vides intet om, i hvilken Egn af Estland Hæren er gaaet i Land. Paa Forhaand skulde al Sandsynlighed tale for, at det har været paa *den vestlige Kyst eller* endnu rimeligere paa Kysten i *Rigabugten*. Denne var jo Alfarvej for de søfarende gennem Aarhundreder. Dog kan dette ikke afgøres.

Ej heller kan det siges, hvilke *Resultater* der har været tilsigtet, eller hvad der er opnaaet; kun kan man gaa ud fra, at der ikke er gjort Landvinding og efterladt Besætning, ej heller efterladt Missionspræster i Landet. Selv om det ikke var at vente i Aarbogsnotater at finde Missionsberetninger, som kun kan faa Plads i sammenhængende Krøniker, maa de følgende Begivenheder dog lade formode, at *der ikke er blevet oprettet Menigheder der*. Man kan imidlertid ikke derfor gaa ud fra som givet, at dette ogsaa gælder for Fulcos Mission. I de følgende Aartiere viser Esterne Gang paa Gang, hvor hurtigt og grundigt de kan tilintetgøre en Kirke i Landet og genoptage Heden-skabet, hvad vi ogsaa kender fra de gentagne Erobringer af Rygen.

Men det fremgaar af disse Kilder, at Danmarks Opmærk-

¹) C. Weeke: Lunde Domkapitels Gavebøger 164—65.

somhed i rigt Maal var henvendt paa Estland i de sidste tre Aartiere af 1100-Tallet.

4. DET 13. AARHUNDREDES FØRSTE TIAAR

Betydningsfulde Dødsfald (Absalon 1201, Knud VI 1202 og Esbern Snare 1204) i Forbindelse med voldsomme politiske Forstyrrelser som Følge af Biskop Valdemars Forræderi og Fængsling hindrede i de nærmest følgende Aar de danske gejstlige og verdslige Stormænd i at føre Sagen frem i Estland. Men den glemtes ikke.

Mens Kongen var optaget paa Sydgrænsen, hvor han skulde væрге det nyvundne Holsten, og hvor der Aar for Aar stod Kampe om Rendsborg, om Ratzeborg og Lauenborg (ja, 1204 maatte Kong Valdemar gøre et Tog til Norge), saa forberedte Absalons Brodersøn og Efterfølger paa Ærkesædet i Lund, den lærde *Andreas Suneson*, gennem flere Aar et Tog til Estland. Her er Tale om *et virkeligt Korstog*, hvad Henrik af Letland ogsaa nævner, hvor han omtaler Toget¹. Pave Alexander III's Brev fra 1171, hvor han tillægger dem, der vil udbrede Evangeliet i Estland, samme Aflad som dem, der besøger den hellige Grav², var efterfulgt af Pavebreve, som rent ud tillod, at Korstogsløfte til Palæstina *ombyttedes* med Tog til Livland³.

Dette Korstog forbereder han ogsaa ved, at han i 1205 søger om Tilladelse til at *indrette et fast Bispesæde* i det vundne Land, hvorved dette Bispesæde lagdes under Lunde-Ærkesædet. 13. Jan. 1206 udstedes et Pavebrev til ham: »Cum de christiani nominis injuria vindicanda juste ac pie cogitans ex religioso mentis proposito contra paganos decreveris proficisci, auctoritate presentium indulgemus, ut in civitate, quam paganorum eliminata spurcicia Christo juvante poteris ad cultum fidei christiane

¹) Henrik. X. § 13.

²) F. Ex.: Dipl. svecan. Nr. 55.

³) Se f. Ex. Krarup: Bullar. Nr. 29.

redigere, catholicum valeas episcopum ordinare¹. Dette Brev har det været saa meget naturligere for Kurien at udstede, som Biskop Fulcos Estlands-Mission under Lunds Ærkesæde højst var 25 Aar gammel. Dette er en naturlig Fortsættelse.

Efter at have holdt et Concilium i Odense med alle sine Suffraganbiskopper den 2. og 3. Maj 1206, drager han i Forsommeren af Sted med Flaaden, hvis Leder han er, medens Kongen er optaget ved Sydgrænsen, hvor han overskrider Elben, indtager og nedriver Ertenborg samt modtager Hertug Bernhard i Slesvig². Det er saaledes en Misforstaaelse, men en let forklarlig, naar Henrik af Letland skriver, at Korshæren førtes af Kong Valdemar³. De danske Aarbøger, der omtaler Toget, skriver:

1206. Andreas archiepiscopus Lundensis eodem anno duxit exercitum in Estlandiam (Lundeaarbogen). — 1206. Andreas archiepiscopus duxit exercitum in Riualiam (Rydaarbog). — 1206. Andreas Archiepiscopus duxit expeditionem in Estoniam (Slesvigaarbogen). — 1206. Andreas archiepiscopus duxit exercitum in Riualiam (Essenbækaarbogen). — 1206. Andreas archiepiscopus cum germanis fratribus suis duxit exercitum in Estland (Sjællandske Krønike).

Af disse har Essenbækaarbogen afskrevet efter Rydaarbogen og gentaget dennes Fejl m. H. t. Indførelsen af Navnet Reval her. Det er de senere Begivenheder, som afspejler sig for Krønikeskriveren og forleder ham til at udfylde det manglende Bestemmelsessted i Estland med det velkendte Reval. Slesvigaarbogen følger sit Forbillede Lundeaarbogen. Men ved Siden deraf staar den gamle sjællandske Aarbog med den selvstændige Meddelelse, at Andreas Sunesøns Brødre var med ham.

De danske Kilder ved, at Andreas Sunesøn og hans

¹) Krarup: Bullar. Nr. 49. — Bunge. IV. 560—1.

²) Sml. Valdemaraarbogen. Ellen Jorgensen: Annales. 96.

³) Henrik. X. § 13.

Brødre stod i Spidsen, men de ved ikke, hvor i Estland de landede. Havde vi ikke ved Pavebrevet af 13. Jan. 1206 og ved Henrik af Letlands Beretning hørt mere om Formaal og Forløb, havde vi ikke kendt mere til det end til Knud VI's Tog i 1197.

Det var *Saaremaa* (*Øsel*), de vendte sig imod.

De synes uden Vanskeligheder at have sat sig i Besiddelse af Øen og opførte en Borg, men denne lille halv-private Korshær magtede ikke at fastholde Erobringen, idet der ikke var Mandskab nok til, at en Besætning kunde efterlades, da Aarstiden nødvendiggjorde, at Korshæren vendte hjem. For ikke at skaffe Befolkningen et fast Tilhold ved kommende Tog, ødelagde man Befæstningsanlæggene før Afrejsen¹.

Da Flaaden sejlede hjem, drog Andreas Sunesøn selv med Biskop Nicolaus af Slesvig til Riga for Vinteren og udfoldede sin theologiske Lærdom for den lille, unge Gejstlighed der. Man maa antage, at det er dette Besøg, som bevirker, at Henrik af Letland overhovedet omtaler det danske Korstog i 1206. Havde dette Rigabesøg ikke fulgt efter, havde han vel ikke nævnet det saa lidt som Toget i 1197.

I de nærmestfølgende Aar hører vi ikke om større Virksomhed af Danskerne i Hedningemissionens Tjeneste. Kong Valdemar er stadig optaget paa Sydgrænsen, men det forhindrer ikke, at danske Stormænd kan have været optaget paa mindre Togter i disse Aar. I det i denne Forbindelse vigtige Aar 1208 hører vi f. Eks., at Sunesønnerne drager paa det katastrofale Tog til Sverige, der ender med det blodige Nederlag ved Lena d. 31. Jan., og naar dette mindes i Næstved-, Lunde- og den dansk-svenske Aarbog

¹) Annalerne i Nekrologiet fra Graabrødreklosteret i Visby angiver: 1206 destruxerunt Arcenzborgh. Denne Annal bygger paa Rydaarb., som ikke kender dette; maaske er det en Misforstaaelse af Valdemaraarbogens »Ertenburg«, maaske gamle Visbyminder. Der var som bekendt levende Forbindelse derfra til Livland. Sml. S.R.D. I. 253.

og de af dem afhængige Annaler og Krøniker¹, saa er Grunden sikkert, at det drejer sig om en saa uhyre Ulykke for den navnkundige Hvideslægt; derfor mindes det ogsaa i den kendte Folkevisen.

Der er intet paafaldende i, at dette Tog mindes, og at et andet, ved mindre navnkundige Mænd, til de gamle Korstogsegne i Estland ikke mindes. Paa intet af dem var Danmarks Konge med; og selv *hans* Tog omtales kun i spredte Aarbogsoptegnelser. Vi maa tænke os, at Ærkebiskop Andreas Sunesøn fastholder sine Bestræbelser i Estland. Han havde Pavebrevet af 13. Jan. 1206 og havde sikkert intet Øjeblik tænkt at lade denne Sag falde, og da slet ikke efter blot et Par Aars Forløb.

Da *Kongen* i disse Aar tager Korstogstanken op for Alvor, er hans Øjne vendt mod Vendlands Østgrænser: *Østpreussen*, det gamle danske »Samland«, som gennem adskillige Aarhundreder havde haft en Forbindelse med Danmark. Med Erfaringer bag sig, som var gjort paa tidligere Korstog (velsagtens Toget til Vendland 1205²), da Tyskere havde benyttet hans Fraværelse til at plyndre i hans Lande, udvirker han et Pavebrev af 31. Okt. 1209, hvori den tyske Kejser faar Paalæg om at paase, at hans undergivne ikke plyndrer i Danmark, medens Korstoget staar paa³. Og 30. Jan. 1210 gentages dette for alle Konger og Fyrster og alle Guds troende, som bor rundt omkring Danmark⁴. Og Kongen selv opmuntres ved Breve af 31. Okt. 1209 og 7. Maj 1210, og det danske Folk opfordres til at staa Kongen bi i det, som han som en tapper Kristi Stridsmand modigt og mægtigt stræber efter⁵. Dette Korstog, som havde til Følge, at Hertug Mistwin maatte underkaste sig Kong Valdemar, omtales bl. Aarbøgerne af Valde-

¹) Ellen Jørgensen: *Annales*. 96. 97. 130 m. fl.

²) Sml. *Valdemaraarbogen*, sst. 96.

³) *Krarup*: *Bullarium* Nr. 74—75.

⁴) Sst. Nr. 76.

⁵) Sst. Nr. 73. 77 og 75.

maraarbogen: 1210. *Expedicio facta est in Pruziam et Samland. Mistwi, dux Polonie, hominium fecit regi Danorum W. secundo*¹. Og Notitsen gentages saa af de af denne Aarvog afhængige Aarbøger fra Sorø, Ryd, Slesvig og Ribe, samt Jydske og Sjællandske Krønike.

Medens disse andre Forhold optog den danske Konges Tid og Kraft, og Lunds Ærkebiskop ikke mægtede at sende andet end smaa og tilfældige Korshære til sit Missionsomraade i Estland, hvor han stadig ikke var naaet saa vidt, at han kunde oprette et Bispedømme, rykkede *Rigabispen og Sværdridderne*, der 1208 definitivt havde underlagt sig Livland², som Biskop Adalbert i Foraaret 1207 havde taget til Len af det tyske Rige, videre frem og *overskred Grænserne af Estland*, idet de trængte ind i Sakkala³. Man forstaar, at Ærkebiskop Andreas Suneson, som havde opholdt sig i Riga fra Efteraaret 1206 til henved Paaske 1207 (han kom til Gotland paa Hjemrejsen Palmesøndag 15. Apr.)⁴, har fulgt denne Fremrykning med Opmærksomhed og har været nøje inde i Rigasædets Planer, selv om ganske vist Biskop Adalbert ikke synes at have været i Riga i Vinteren 1206—07.

Det er en Selvfølge, at Andreas Sunesøns Besøg i Riga staar i Forbindelse med Planerne om Estlandsmissionen. Mon nogen tror, at Lunds Ærkebiskop i en for Riget vanskelig Tid (Landsforrædderen Biskop Valdemar var just frigivet) tilbringer et halvt Aar i det afsides Riga sammen med den senere kongelige Kansler Biskop Nicolaus af Slesvig blot for at læse over Davids Salmer! Ved Valdemars Frigivelse var Stillingen for Nicolaus, der stadig kun var *Electus* i Slesvig, blevet betydelig mere truet. At han dog følger med til Riga viser, at der tillægges denne Rejse overordentlig Betydning.

¹) Ellen Jørgensen: *Annales*. 98.

²) Sml. Paul Johansen: *Die Estlandsliste*. II. Kort Nr. 3.

³) Henrik. XII. § 6.

⁴) Henrik. XI. § 1.

Det kan derfor ikke undre, om man træffer Tegn til, at Andreas Sunesøn, som vel neppe har kunnet faa udrustet en Hær, samme Sommer som han kom hjem, har sat meget ind paa at faa en Korshær sendt til Sakkala i Sommeren 1208. Begivenhederne i Livland udvikler sig imidlertid hurtigere, end han kan magte dem alene; men han fastholder sine Planer saa længe som muligt. Og Kurien var tilbøjelig til at se Sagen fra samme Synspunkt, som de følgende Begivenheder viser.

5. BEGIVENHEDERNE I 1210—13

Det er ikke Stedet her at gaa nærmere ind paa den store Strid mellem Rigabiskoppen og Sværdridderne, der brød ud i disse Aar i Anledning af Fordelingen af det Land, som i disse Perioder vandtes ved, at Herredømmet over Sakkala og Ugaunien under stadige Kampe langsomt udbredtes. Sagen var ført lige til Rom, hvor baade Biskop og Ordensmester indfandt sig i 1210, og hvor Paven traf den Bestemmelse, at Ordenen fik en Tredjedel af Livland og de øvrige erobrede Landskaber som Len under Bispestolen, som jo atter var Len under det tyske Rige¹.

Da Adalbert næste Aar kom hjem, havde han Biskopperne af Ratzeburg, Paderborn og Verden med, og de viede i Forening Sværdriddernes Grundlægger, Abbeden *Theodorik* til *Estlands Biskop* 1211. De følgende Begivenheder viser, at det er meget tvivlsomt, om Henrik har Ret i, at de dertil havde pavelig Fuldmagt². Denne Bispevielse ved Rigabiskoppen maatte imidlertid bevirke, at Theodorik som Estlands Biskop var ham underlagt. Men dette vilde Sværdridderne netop undgaa; og idet de heller ikke var tilfreds med Fordelingen af Byttet, sendte de en Sendemand til Rom for at faa ændret Forholdene og især for at faa en særlig Biskop for deres Lande. Dette

¹) Bunge. I. XVIII, XIX og XXV.

²) Henrik. XV. § 4.

skete kort efter Theodoriks Vielse; men 25. Jan. 1212 afslaar Paven dette Andragende¹. Brydningerne mellem Bispesædet og Ridderne bliver mere og mere bitre, og Stridighederne kommer til at strække sig over en lang Aarrække.

Da vælger Paven at *udruste Ærkebiskop Andreas Sunesøn med Legatmyndighed* i alt, hvad der angaar Hedningemission i disse Egne. Det er en naturlig Tanke. Tvisten drejer sig om estiske Landskaber, og 6 Aar før har Lunds Ærkebiskop faaet Fuldmagt til at oprette et Bispedømme i disse Egne. Ved at gøre ham til Legat, hæver Paven hans Afgørelser ud over enhver Diskussion fra Biskop Adalberts Side.

4. April 1212 skrives til »Lunds Ærkebiskop, det apostoliske Sædes Legat«:

»Vi har den Tillid til din Retskaffenhed og Ærlighed, at vi i vanskelige Forretninger trygt overlader dig vor Fuldmagt, idet vi har det Haab, at du til Guds Navns Forherligelse og til Pavestolens Ære gør dig Flid for at udføre disse. Da du altsaa, optændt af Iver for Kristendommen, mægtigt har arbejdet paa at omvende de omboende Hedninger fra Vildfarelsen til Sandheden, og endnu agter at arbejde, saa mener vi, at vor Befuldmægtigelse, for at du rigeligere og virkningsfuldere maa kunne udføre det, bør overgives dig; og vi befaler vore Brødre Ærkebiskoppen af Uppsala og hans Lydbiskopper og Biskopper og de andre Kirkers øvrige Prælater i Danmark og Sverige ved denne vor Skrivelse, at de skal være dig, der som Pavestolens Legat trofast arbejder paa denne Gerning, behjælpelig, saa at du, bistaet af deres Hjælp, kan tilbagebetale den dig betroede Talent til os med mangedobbelt Udbytte, naar du efter Herrens Ledelse opnaar at vende tilbage fra Forkynderhvervet. Thi vi tilstaar dig fri Myndighed til, at du efter Profetens Ord oprykker og nedbryder, opbygger og planter, saaledes som du mener, at det paa ethvert Sted bør gøres for Gud«².

Foruden at lægge Mærke til Udtrykkene om det mægtige Arbejde, Ærkebiskoppen allerede har gjort, og at han

¹) Bunge I. XXIV.

²) Krarup: Bullar. 82. — Dipl. Suec. Nr. 143.

stadig har Planer om mere, bemærker man hans frie Myn-dighed til at »oprykke og nedbryde, opbygge og plante« efter sit frie Skøn. I Ordene »naar du efter Herrens Le-delse opnaar at vende tilbage e predicationis officio« er klart sagt, at Paven venter, at Andreas Sunesøn rejser over til de omstridte Egne, for at Sagen kan undersøges og ordnes til Bunds. Sandsynligheden taler vel for, at han har været derovre sidst paa Sommeren 1212.

Skønt Biskop Adalbert allerede i 1211 har indviet Theo-dorik til Estlands Biskop, og et Andragende om en særlig Biskop afsloges Jan. 1212, finder vi, at Sværdridderne i 1213 sender et Andragende til Rom, hvori de beder om, at, efterdi Sakkala og Hugenhusen nylig har modtaget Guds Ord, der da maa drages Omsorg for, at der sendes en Biskop, for at denne Ordets nye Plantning ikke skal mangle en dygtig landbrugskyndig Omsorg¹. Dette maa antages at ske, for at man kan faa Bemyndigelsen fra et andet Sted end fra Biskop Adalbert, med hvem Striden er paa det bitreste.

Dette Skridt er utvivlsomt, som Udviklingen viser, sket med Andreas Sunesøns Billigelse, og Overbringeren af Brevet til Rom har meget sandsynligt været Theodorik selv. Vi finder ham d. 25. August 1213 i Tyskland². Ogsaa fra Andreas har han sikkert haft Brev til Paven med Redegørelse for, hvad han havde bestemt: en Anerkendelse af Theodorik *uden om Riga*, som 20. Febr. 1213 var blevet erklæret for uafhængig af Ærkesædet i Bremen³.

I Henhold dertil kan saa Kurien d. 11. Okt. overdrage til Andreas Sunesøn, Dekanen og Provsten i Lund, i Over-ensstemmelse med Sværdriddernes Begæring, at oprette et Bispedømme for Sakkala og Ugenois og sørge for en til Embedet skikket kanonisk valgt Person⁴. Samme Dag

¹) Sml. Krarup: Bullar. 89. — Bunge. I. XXIX.

²) Schaten: Annales Paderbornenses. I. 963.

³) Bunge. I. XXVI.

⁴) Krarup: Bullar. 89. — Bunge. I. XXIX.

understreger et Brev til Abbeden og de to Provster paa Gotland, at Riga ligger i Kirkeprovinsen Bremen. Men Sværdridderne skal kunne henvende sig til *dem* (Gotland hørte til Lunds Kirkeprovins), naar de følte sig forurettede af dem fra Riga. Og »da, efter hvad vi hører, vor Broder Biskoppen i Riga er vant til paa mange Maader at undertrykke dem, vil vi, at I, hvis I faar Sikkerhed for, at nævnte Biskop skændigt plager disse Brødre, skal idømme ham de lovmæssige Bøder til dem«¹. Og samme Dag faar ogsaa Sværdridderne et Brev, at Paven har anerkendt deres Ret til Sakkala og Ugenois og alt deres Gods i Estland, idet kun Biskops-Retten forbeholdes².

Under disse Forhold kan Paven allerede 30. Okt. anbefale de troende i Tyskland at støtte Estlands Biskop Theodorik³. Vanskeligheden ved, at hans Indvielse gav ham et Underordningsforhold til Riga, hæves ved, at hans Vielse d. 31. Okt. bekræftes, men i Meddelelsen til Sværdridderne ser vi, at kun de tre *udenlandske* Biskopper, som havde medvirket, nævnes, mens Adalbert af Riga udelades⁴, og 2. Nov. gives der Bekræftelse paa, at Theodorik skal staa uafhængig over for alle Ærkesæder, en udtrykkelig Frigørelse fra Riga⁵. Dermed stod han kun under den pavelige Legat paa disse Egne, som var Andreas Sunesøn i Lund; men Pavebrevet af 11. Okt. forudsætter yderligere, at han er *kanonisk* valgt og *Embedet oprettet under Medvirken af Domkapitlet i Lund*, altsaa en virkelig Forbindelse med Ærkesædet i Lund. Hverken Riga-Sædet eller Sværdridderne faar, hvad de kræver; men Biskop Theodorik faar en friere Stilling, end han havde kunnet haabe, sikkert fordi hans Interesser her faldt sammen med Andreas Sunesøns.

¹) Krarup. Bullar. 90.

²) Sst. 91.

³) Bunge. I. XXXII—XXXIV.

⁴) Bunge I. XXXVI.

⁵) Bunge. I. XXXVII.

Det maa med alt, hvad der er gaaet forud, fastholdes, at det er umuligt, at disse Ordninger kunde træffes uden om Andreas Sunesøn. Hans gamle Privilegium, hans Legathverv, Brevet til ham d. 11. Okt., alt dette vilde det være umuligt at forbigaa, tilmed da han var en saa højt anset Kirkemand, som han var.

Man har ved at henholde sig til hans Privilegier fra 1206 (og vel Lundesædets gamle Missionsvirksomhed ved Fulco), støttet af Sværdriidernes Klage, nærmet sig den oprindelige danske Plan: *Grænsen mellem Bremens (siden Rigas) og Lunds Kirkeprovinser skal være ved Landegrænsen mellem Livland og Estland*, men Forholdenes Udvikling bevirkede, at Theodorik fik en selvstændig Stilling og ikke, som oprindelig planlagt, blev Suffraganbiskop under Lund.

Det blev saaledes af den pavelige Legat Andreas Sunesøns Haand, at Theodorik modtog sit Embede som Estlands Biskop. Han er da ogsaa fra den Tid knyttet til Andreas Sunesøn. Deres Bekendtskab stammer sikkert allerede fra Riga-Besøget i 1206, da han var den meget ansete Abbed i Klosteret ved Dünamünde; og efter at han atter har haft Vanskeligheder med Adalbert i 1216, undrer det ikke nogen, at han fra 1218 ikke blot har knyttet sig til sin Ærkebiskop, men ogsaa til den danske Konge; og det er i hans Følge, at han 1219 lander ved Reval for nogle Dage efter at finde Døden d. 15. Juni.

At dette Bispesæde betragtedes som oprettet ved Lunds og ikke ved Rigas Autoritet, har vi et Vidnesbyrd om i Pavebrevet af 22. Marts 1238: . . . Ven. fratris nostri . . . Lundensis archiepiscopi lecta coram nobis petitio continebat, quod, cum terra Estonie de ritu paganorum per industriam et sollicitudinem karissimi in Christo filii nostri . . . Regis Danorum illustris et bone memorie Andree Lundensis archiepiscopi, qui personaliter illuc cum exercitu laborarunt, ad cultum devenerit christianum, idem archiepiscopus de licentia sedis apostolice tres episcopatus, scilicet

Lealensem (d. v. s. Dorpat), Wironensem et Revalensem¹ creavit ibidem, ipsos suffraganeos ecclesie Lundensis constituens in singulis episcopos ordinando . . .².

Men de praktiske Forholds Magt var stærkere end Organisationen, og derfor gled de omstridte Egne med Livets Selvfølgelighed fra Lunds Ærkesæde til Riga. Det er sikkert rigtigt, at den danske Mission aldrig havde Kræfter nok til at virke tilstrækkeligt ved hjemlige Missionærer. Bag dens store Omraader i Nordtyskland og Estland stod, trods de store militære Triumfer, en alt for faatallig Befolkning, vel kun c. 1. Mill. Mennesker. I Sammenligning hermed var det tyske Riges Menneskemateriale udtømmeligt. Det er med Rette paapeget, at den danske Mission selv i det indskrænkede Omraade i Estland sikkert væsentlig har benyttet sig af tyske Missionærer og Præster³. Derfor blev Landet, selv under det danske Herredømme, ikke fordansket, men fortysket.

Men man har ofte, og sidst i P. Johansens fremragende Arbejde⁴, overset, at Danmark i disse Aar har haft Opmærksomheden stærkt henvendt paa disse Østersølande, hvorved en sammenhængende Landstrækning kunde dannes under dansk Overhøjhed fra de danske Øer til den finske Bugt. Man havde blot ikke regnet med, at Folket ikke havde et tilstrækkeligt Overskud til at kolonisere med.

Men det tør betragtes som godtgjort, at der i Sydestland netop i de omtvistede Aar 1206—1213 var stærke danske Interesser. Der kan saaledes ikke ud fra tidshistoriske Grunde rejses nogen Indvending mod Danebrogssagnets Tidsfæstelse

¹) Mellem Begivenhederne i 1213 og dette Brev fra 1238 ligger som bekendt Erobringen i 1219 med Oprettelsen af Bispestole i Reval og Wierland. Dorpatstolen fik da det ældre Leal-Sædes Navn.

²) Krarup: Bullar. 273. — Bunge. I. 146.

³) Paul Johansen: Die Estlandsliste des Liber census daniæ. 86—87.

⁴) P. Johansen: anf. Skr. 107. Dette berører imidlertid ikke P. J.'s Argumentation det paagældende Sted.

til 1208 og *Stedfæstelsen til Fellin*. Man maa tvert imod sige, at netop i disse Aar kunde det ventes, at smaa danske Korshære, mens Ledingshæren var optaget andet Steds, prøvede under Lunde-Ærkebiskoppens Tilskyndelse at holde de danske Interesser levende, før den egentlige tyske Invasion begyndte. Først 1212 rykkede den tyske Præst Salomon frem til Fellin og døbte der; men det kostede ham som bekendt Livet sammen med hans to Tolke¹.

Skal der tænkes paa et saadant mindre Korstog, som forudsættes i Peder Olsens Beretning, er Tiden, som angives, netop særdeles sandsynlig, ja, med nogle Aars Spillerum, den eneste mulige. Egnen er ogsaa netop den Del af Estland, som der maa regnes med: den sydlige. Mens Tyskerne drog op ad Düna ind i de livlandske Landskaber, er Vejen op ad Pärnu ind i Sakkala naturlig for de danske Langskibe.

Der er saaledes ingen tidshistoriske Grunde, som taler imod Beretningen, som den er overleveret.

Vi skal nu se andre Beretninger om den himmelfaldne Fane.

6. DANEBROG I REFORMATIONSTIDENS LITTERATUR

Som allerede omtalt, er Peder Olsens Dobbelt-Beretning den eneste, der gengiver Begivenheden i Estland.

Dette behøver dog ikke at betyde, at han var den eneste, der havde hørt eller fundet en saadan gammel Beretning. Naar det S. 492 omtales, at hans Notits i Mskr. Fol. 69 b er yngre end Hovedstammen i Kron. I, saa betyder dette ingenlunde, at han ikke har kendt den, da han skrev Grundstammen ud efter Jydske Krønike. Denne er saa nøje fulgt, at det er klart, at han slet ikke har ønsket straks at indføje sine andre Fund, og det kan sikkert ikke antages, at han oprindelig blot har villet tage en Afskrift

¹) Henrik. XV. § 9.

af Jydske Krønike. Han har valgt den forstandige Fremgangsmaade, at udskrive en Krønike for om dens Stamme at gruppere, hvad han ellers vidste.

Der er ingen Berettigelse til at antage, at han først sent — og som den eneste i sin Tid — har fundet Danebrogssagnet.

Vi skal prøve, hvad hans samtidige Mag. *Christiern Pedersen*, der var Kannik i Lund og siden gik over til Reformationen, har at melde. Han fødtes omkr. Aar 1480, og har skrevet en Fortsættelse af Saxo til Christiern I. I disse Optegnelser, af hvilke vi har en Udskrift til A. S. Vedel, viser han sig at være velkendt med Danebrogssagnet uden dog ligefrem at gengive Beretningen fra Slaget.

Han fortæller om Erik af Pommerns Flugt fra Danmark: »... saa gjorde hand sigh strax hemmeligh rede och foer til Kallunborg och thogh der Danmarckis ipperste klenodie . . [nogle Guldstatuer] . . Hand togh der en bannere som kallis Dannebrog, huilcken Gud sende danske mend ned aff himmelen med sin hellige engill, ath the skulle føre hannom i krich mellom dem och theris finder, som the och offthe gjorde och wonde ther med stuor priss och ære¹.«

Det har i denne Forbindelse slet ingen Interesse, om denne Fortælling om Rovet paa Kalundborg Slot er sand eller ej². Det virkelige er, at Christiern Pedersen kender Danebrogssagnet, og hans Gengivelse afspejler tydeligt baade Faldet fra Himmelen og den ledsagende Røst.

Den samme Beretning synes at ligge bag hans Tilføjelse ved Valdemar Sejrs: »Somme mene och sige, at samme

¹) A. S. Vedel: *Paralipomenon historiarum Danicarum*. III. Fol. 51 b. — Mskr. i Gl. Kgl. Sml. 828 i Det kgl. Bibl. — trykt i Christiern Pedersens *Danske Skrifter*. udg. af C. J. Brandt V. 488.

²) Han synes at skulle bruge Beretningen for at forklare, at Kong Eriks Mand Hr. Niels Stensson drog ind i Sverige »och förde Danebrog Danmarckis Bannere for sig«. Sst. 488.

kongh Valdemar skulle fange Danebroggi nied aff himmelen samme tiid, som er en huit korss i et røth field«.

Disse Ord staar i Mskr. Fol. 5 a. I Brandts Udg. V. 443 er de revet helt bort fra deres Sammenhæng som en Tilføjeelse til Valdemar Sejr; de danner et Indskud, som optager noget Stof angaaende Valdemars Estlandstog, og skal ses i Sammenhængen.

Christiern Pedersens Beretning om Toget til Estland lyder:¹

»Der mand screffue tusinde thu hundrede paa ottende aar, da hagde Waldemar werit konge her i riget wdi otte aar. Det samme aar seiled hand fra Sieland met halff anden tusinde skiibe till Estland, Pryssland, Curland och Findland och want dennom alle til Danmarcks krone. Hand lod dennom lere den christelige tro och lod dennem alle døbe. Siden foer hand ind i Liffland och want wnder Daniss hand och kom dennom wnder den hellige tro. Hand vant siden de mectige steder Reffuel och Rij, och lod alle folcket christne och døbe. Siden foer hand hiem till Danmarck igien met megit bytte, som hand hagde fanget paa [denne] reisse.

Den samme aar bleff den mectige mand Ebbe Sonesøn slagen ihiell i Sueri met mange danske ridder och suenne, som hand dit førde, Suercke sin moue till hielp mod sin fiender. Der Valdemar hagde werit konge i elleue aar da döde hans hustru droningh Damar, nogen tiid der effther da gjorde hand brullup med iomfru Bengerd som waar« —

Her afbrydes Teksten af et Indskud og fortsætter midt i Linjen: »Hellig Doctor Erick scriffuer i Suerigis krönicke och det stander och i den Sasser krönicke, ath den anden kongh Valdemar aff Danmarck drog ind i Rütland met megit wtallige folck och bedreff der mange stuore mandomelige gierninger, som mange bøger och krönicker der

¹) Mskr. Fol. 4 b.—5 a; hos Brandt V. 440. Jeg skylder Bibliothekar Dr. Ellen Jørgensen Tak for Bistand ved Prøvelsen af dette Haandskrifts Alder og Indhold.

er fulle aff. Somme mene och sige at samme kongh Valde-
mar skulle fange Danebroggi nied aff himmelen samme
tiid, som er en huit korss i et røth field« m. m.¹

Det er altsaa Christiern Pedersens Mening, at det hører
sammen, og at Danebrog er knyttet til Estlandstoget og
gives »samme tiid«, og at det finder Sted 1208.

Har Christiern Pedersen denne Oplysning fra Peder
Olsen?

Antagelig har han skrevet denne »Den danske Krønike
fra Saxonis tid, indtil Kong Christiern den første« i de ti
Aar, der fulgte efter hans Hjemkomst fra Paris c. 1515².
Nu er det i sig selv usandsynligt, at Kanniken i Lund
skulde være kendt med Franciscanermunkens Optegnelser
i Roskilde, hvoraf endnu da kun mindre Dele kan antages
at være tilrettelagt. Ydermere har vor fremragende For-
sker Dr. Ellen Jørgensen nøje gennemgaaet Kilderne til
Christiern Pedersens Skrift og deri intet Vidnesbyrd fundet
fra denne flittige Samlers vældige Materiale³.

Det skulde derfor være usandsynligt, at der netop om
det her foreliggende Emne som det eneste skulde fore-
ligge et Laan under Ordene »somme mene og sige«.

Hos *Peder Olsen* er Sagnet om Danebrog knyttet til
Slaget ved Reval, men dette Slag er omhyggeligt og rig-
tigt dateret, og hans Fremstilling er trods Legenderne
langt mere sober og saglig end *Christiern Pedersens* med

¹) Trykt i Brandts Udg. V. 443. — Det maa bemærkes, at hverken
i Beretningen om Estlands Erobring eller Slaget i Ditmarsken er Dane-
brogssagnet omtalt hos Krantz (sml. Denmarckische Chronick Alberti
Krantzii von Hamburg. 1545. S. 412 og 494), ej heller i Beretningerne
i Sachserkroniken (Saxonia. v. Albert Krantz. Leipzig 1563. S. 156 og
295 ff.) findes det. Citatet maa anses som tomt Lapseri af Christiern
Pedersen.

²) Ellen Jørgensen: Historieforskning og Historieskrivning i Dan-
mark indtil Aar 1800. S. 71. — Sml. A. D. Jørgensen i Hist. Tidskr.
6. I. 158. Anm. 1. — Dog kan det omhandlede Sted tidligst være fra
efter 1520, i hvilket Aar Alb. Krantz's Saxonia udkom.

³) Se anf. Skr. S. 57 og 74—75.

et mildt Ord summariske Oversigt over Valdemars Bedrifter. Og det understreges udtrykkeligt, at Aarstallet 1208 hos Christiern Pedersen ikke er en Afskriverfejl, idet han sammenstiller Toget med Sunesønnernes Nederlag ved Lena, som ganske rigtigt fandt Sted i 1208.

Denne Række af Misforstaaelser har kun een rimelig Forklaring: Christiern Pedersen har kendt den samme Overlevering, som Peder Olsen har bevaret. Han har Rede paa Sagnet om det himmelfaldne Banner fra Valdemar Sejrs Dage; han fastholder baade Navnet Danebrog og Form og Farver. Han har (ganske som Peder Olsen) den Opfattelse, at Begivenheden er knyttet til Revaltoget, men i Stedet for, som P. O., at flytte Danebrogssagnet ned til Aaret 1219, flytter *han* Revalslaget til Danebrogssagnets Aarstal: 1208!

Dette vil altsaa sige, at Danebrogssagnet var kendt af flere paa Reformationstiden, og at den har alle Enkelthederne, som vi kender fra Peder Olsens Form, lige fra Aarstallet og Udtrykket om Kong Valdemars Tid og til Udseende, Himmelfald, ledsagende Røst og Navnet. For at gøre Kilden endnu mere tydelig har Christiern Pedersen fundet Anledning til at sætte en Linje ind om, at Valdemar ogsaa kom til Lifland og kristnede det. Det er tydeligvis Danebrogssagnets Livland, som skal anbringes.

Dette Sagn er kendt af flere, og er overleveret uafhængigt af hinanden, men med fasttømrede Enkeltheder.

Da Fanen Danebrog var tabt i Ditmarsken 1500, viser baade Ditmarskens Historieskriver Neocorus og Rantzov'ernes Tradition, at man er kendt med, at denne Fane er givet ved et Tegn fra Himlen til den danske Konge i et Slag mod Russerne¹. Derimod tør neppe i denne Forbindelse² medtages den kongelige Historiograf Hans Svan-

¹) Se A. D. Jørgensen i Hist. Tidskr. 6. I. 170. Denne Tradition om Rusland stammer fra tyske Kilder, jfr. Christiern Pedersen: Danske Skrifter. V. 443.

²) Som A. D. Jørgensen sst. 169.

nings Ord om Danebrog »albo ac rubro in forma crucis discretum, ac cælitus missum Valdemaro uti ferunt, qvum bellum contra Livones religionis christianæ id temporis hostes gereret ect.«. Dette *kan* være afhængigt af Peder Olsen.

Men tilbage staar en veloverleveret Tradition.

7. SAGNETS EGET VIDNESBYRD

Endnu maa undersøges, hvad der har størst Rimelighed: 1) at Senmiddelalderens Historieskrivere omlægger et gammelt Sagn til et velkendt Aarstal og Slag, eller 2) at Sagnet i Aarhundredernes Løb ændres fra et *velkendt* til et *ukendt* Aar og Sted.

1) Naar Peder Olsen henstiller at rette Aarstal og Sted i Sagnet, henholder han sig ikke til noget *andet* Vidnesbyrd. Det er ham en Nødvendighed, da han kun derved kan faa det anbragt i sit Stof. Det bringer ukendte Elementer med sig, som han ikke kan komme til Rette med.

Det er en ganske normal og velkendt Foreteelse, at den senere Forfatter tillempet det forefundne Stof, for at kunne anvende det og forklare, hvad der er ham uforklarligt. Navnet Fellin kendtes ikke i noget Skrift, men Toget til Reval var velkendt. Et Korstog 1208 var ukendt i danske Kilder, men det store Tog 1219 var velkendt. Derfor tillempet Peder Olsen Beretningerne; og som *han* gør, gør ogsaa Christiern Pedersen paa sin egen Maade. Men de er enige om, at Sagnet hører sammen med det velkendte Tog til Reval. Her er dog sikkert ikke Tale om en med Sagnet ligeløbende Tradition. Det er blot Trangen til at knytte velkendte Begivenheder til andre kendte Begivenheder. Denne Tilbøjelighed til, at store Personligheder eller Begivenheder suger mange mindre dem uvedkommende Beretninger til sig, er saare velkendt. Vi har i vore Aarbøger en meget smuk Parallel. Da Ryd-Aarbogens Forfatter skal berette om Andreas Sunesøns Tog

til Øsel, finder han i sin Kilde, Lundeaaarbogen, ikke nogen Stedsangivelse for Toget. Men den gamle Kronist, som skrev omkr. 1250, ved saa udmærket, at naar det drejer sig om Estland, saa er der jo det kendte Slag ved Reval — og saa indføjer han ganske roligt »in Riualiam« i Stedet for sin Kildes »in Estlandiam« i tryk Bevidsthed om, at han kun har udtrykt sig klarere end sin Forgænger (se foran S. 515). Havde vi ikke haft Henrik af Letlands Beretning, kunde vi have ment, at vi her i Ryd-Aarbogen stod over for en gammel ægte Tradition. Vi nævnede ogsaa foran, hvorledes Peder Olsen faar den danske Laurentiusfaste henlagt til Revalslaget. Der var et Minde om, at den skyldtes et Løfte før en farlig Kamp, derfor henføres det til dette berømte Slag, skønt Saxo omtaler, at Løftet blev givet i Venderkampe i Kong Nielses Tid.

Samme Mistro maa vises over for Tanken om en med det skrevne Danebrogssagn ligeløbende Reval-Tradition, som skulde dukke frem i Reformationstiden. Der er ingen indre Grunde, der taler for den.

2) Vi maa nu undersøge, om der er Rimelighed for, at et *oprindeligt* Sagn, knyttet til Reval og Aaret 1219, kan ændres i Løbet af et Par Aarhundreder og henlægges til Fellin og 1208.

Paa Forhaand maa det synes umuligt, at et Jærtegn, som under den ene eller anden Form var foregaaet for hele den danske Ledingshærs Øjne midt i Middelalderens berømteste Slag, skulde kunne rives ud af sin Sammenhæng og henlægges til en iøvrigt ukendt Begivenhed i et ukendt Aar ved en ukendt By.

Medens det er ganske normalt, om den mindre kendte Lokalitet og Tidsfæstelse opsuges af den større — i dette Tilfælde af Reval-Slaget — er det i Virkeligheden umuligt at forklare, hvorledes den modsatte Bevægelse skulde foregaa.

Som allerede nævnt er Sagnet nedskrevet i den af os kendte Form paa en Tid, da i Danmark Navnet Estland

er opslugt af Navnet Livland. Men end mere ukendt er da en lille By i Sydestland, som overhovedet intet Steds nævnes i nogen Krønike eller noget Dokument. Hvorfra skulde det have indsneget sig og *fortrængt* det meget velkendte Reval, som stadig i kirkelig Henseende stod under Lunds Ærkebiskop, og hvis Købmænd, som hørte med i det mægtige Hanseforbund, færdedes i Danmarks Havne. Ved Sjuskeri fra en Afskrivers Side kunde det aldrig forekomme, da ingen havde Mulighed for at finde dette ukendte Navn frem.

Og Ændringen af Aarstallet er lige saa utrolig, naar det gælder at flytte bort fra et velkendt Aar som 1219, som nævnes i alle vore Aarbøger og Krøniker. Med hvilken Begrundelse? Og naar en Flytning skulde tænkes i en saa sen Tid, at Erindringerne om Volmerslaget med et Danebrogssagn var glemt, hvorledes da finde *dette* Aar? Havde det været en Flytning til 1206 eller 1197, hvor Aarbøgerne taler om Korstog! — Men til 1208!

En ganske nøgtern Vurdering maa sikkert blive staaende ved denne Slutning: *Hvis der har været en gammel Overlevering om Danebrog, saa var den knyttet til Fellin og Aaret 1208.*

8. FANDTES DER EN GAMMEL OVERLEVERING?

Vanskelighederne ved at tænke sig en Forvanskning af allerede foreliggende Aarstal og Stednavne, som var velkendte, melder sig *ogsaa*, naar der spørges om en *senere Konstruktion* af denne Beretning.

Paa Peder Olsens og Christiern Pedersens Tid foreligger Sagnet saa velafsluttet, at det har for stor Myndighed til, at Peder Olsen mener at kunne rette i det, skønt han mener, at det rummer Fejl. Senest fra 1400-Tallet stammer vel denne *skrevne* Beretning.

Men hvorledes kunde der paa denne Tid *opstaa* en saadan Legende, som ikke havde ældre Kilder at støtte sig

paa? Den vilde da i alle Tilfælde have fulgt de almindelige historiske Love og opbygget sin Konstruktion over en velkendt Begivenhed. Havde en Historiker paa denne Tid skullet eller villet konstruere en Beretning med et Under om Danebrog i Forbindelse med et Korstog, maatte han med Nødvendighed føres til at søge Aarstal, som var kendt i Aarbøgerne, først og fremmest 1219, og Steder, hvortil store Minder knyttede sig, først og fremmest Reval.

Men netop modsat er det. De store Navnes Autoritet savnes ganske. At en Krønikeskriver for sit Lands Forherligelse kunde finde paa at konstruere dette Sagn, maa der regnes med; men ved den her brugte Fremgangsmaade vilde han netop i sin Samtid gøre det utroligt og mistænkeligt. Da maatte han have søgt den autoritative Støtte, som ligger i det kendte Aarstal, det kendte Sted og den kendte Konge — *netop alt det, som den senere Historie-skrivning ved sine Ændringer søger at rette paa!* Men i al sin nøgterne Henførelse til et Sted, der ikke har nogen Klang, og et Aar, der ikke har nogen Minder, stiller det sig i en hel anden Plan.

Et saadant Sagn konstrueres ikke i senere Tider.

En paafaldende heldig Haand skulde en senere Forfatter have haft for at opdigte et *Sted*, som ikke var kendt i vor Historie, men ved en Undersøgelse af da ganske ukendte Kilder viser sig at have Sandsynlighed for sig, og et *Aarstal*, som, uden at han kunde have nogen Mulighed for at kunne kontrollere det, netop ligger indenfor det ganske lille Spand af Aar mellem 1206—12, hvor Historien overhovedet *kan* finde Plads for denne Begivenhed i Sakkalas Hjerte.

Ud fra en Undersøgelse af Sagnets Overlevering, dets Indhold, dets Steds- og Tidsberetning og dets samtidige Historie, hvormed det stemmer paafaldende overens, maa det siges, at det bærer *et overvældende Præg af Alder og Nøgternhed*. Det passer for sin angivne Tid og sit Sted paa det paagældende Tidspunkt. Og *det vil volde uover-*

stigelige Vanskeligheder at forklare dets senere Opstaaen.

I Vurderingen af *Sagnets Ælde* maa ogsaa tages i Betragtning, at Anvendelsen af Danebrog, hvad der var et Brud med al samtidig Sæd i Historien, paa et tidligt Tidspunkt har afløst Brugen af Kongevaabenet, de tre Løver, som Rigsbanner. Om den tidlige Forekomst af Danebrog skal her kun henvises til Afhandlinger af følgende: C. F. Wegener: *Om Danebrog og Danebrogsordenen*. 1872. — C. Paludan-Müller: *Sagnet om den himmelfaldne Danebrogsfane*. 1873. — A. D. Jørgensen: *Om Danebrogs Oprindelse*, i *Hist. Tidsskr.* 4. V. 415 ff. og samme: *Undersøgelser vedrørende Danebrog og det danske Kongevaaben*, i *Hist. Tidsskr.* 6. I. 148 ff. — Henry Petersen: *Et dansk Flag fra Unionstiden*, i *Aarbøger f. nord. Oldkyndighed*. 1882. 1 ff. — E. Løffler: *Bidrag til Belysning af Danebrog-Sagnets historiske Værd*, i *Hist. Tidsskr.* 5. II. 562 ff.

Uden at gaa ind paa en Drøftelse af disse Afhandlingers Synspunkter, skal vi her blot hefte os ved de dokumenterede Oplysninger, som forekommer heri om Brugen af Danebrogsflaget.

Det viser sig da, at allerede *før* det Kildedet, som maa have foreligget for Peder Olsen, var nedskrevet, var Danebrog i levende Brug i Riget. Vi skal ikke nævne de mange Billeder og Vidnesbyrd fra Slutningen af 1400-Tallet, men blot omtale, at et Skibsflag, som i en for Danskerne sejrrig Søkamp i 1427 erobrede fra et dansk Skib af Lübeckerne og opbevares endnu, viser en af Danebrogs hvide Kors delt Flagdug. I Erik af Pommerns Majestætssegl, som kendes fra 1398, er Rigets Vaaben delt af Danebrogs-korset i fire Felter (den samme Deling ses fra Kong Eriks Tid paa en udskaaren Kirkestol fra Kirkebø paa Færøerne); men desuden har de tre Leopardere i Forpoterne en Stang, der bærer Danebrog i Toppen. Fra samme Tid stammer Gravmindet i Doberan Klosterkirke ved Rostock over Dronning Margrethe, Christoffer I's Enke; ogsaa det bærer Danebrog. Valdemar Atterdags Rettertingssegl viser

i Aftryk fra 1356 allerede Danebrogskorset som Vaaben-skjoldets eneste Mærke, idet de fire Felter kun har Kongens Navn fordelt i sig. Og allerede i et Segl, som er skaa-ret o. Aar 1300, fører Landskabet Everskib i Ejderstedt paa Mastetoppen af sit Seglmærkes Skib et Danebrog som Splitflag.

Men ogsaa fra selve *Estland* er der Vidnesbyrd, som med den største Vægt godtgør den meget tidlige Brug af Danebrog. Allerede før Salget af Estland i 1346 er Brugen af Danebrog saa fast, at *Byen Reval*, der fra de ældste Tider til denne Dag fører de tre blaa Leopard i gyldent Felt, ogsaa som sit lille Segl bruger Danebrog med dets gamle Farver. Dette Mærke, som stadig sidder over Strand-porten for Enden af Langgade, som ses paa Raadhuset og paa Byens gamle Kommandostav, maa være optaget i Reval paa en Tid, da det danske Herredømme endnu var stærkt. Det kan vanskeligt forklares optaget, da den tyske Indflydelse vokser til Overmaal imod Slutningen af den danske Tid.

Vi har iøvrigt Vidnesbyrd om *endnu ældre Brug af en Korsfane*: paa en af Kong Valdemar I's Mønter fra Slesvig er paa Reversen en firefliget Fane med indrammet Korsmærke i Fanedugen. Naar Biskoppen havde Part i Møntretten, var hans Billede i Reglen anbragt her. Denne Fane er sikkert ikke Rigsfanen Danebrog; men vi ser, at Korsfanen da kunde symbolisere Bispedømmet, og Valde-mar I gav i 1175 Biskoppen af Slesvig $\frac{1}{2}$ Møntret¹. Som Korset bares foran Ærkebiskoppen som hans Embedstegn og Forrang, saaledes var Korsflaget Tegnet, som bares foran Kirkens Mand.

Der synes at være 3 Muligheder for at forklare, hvorledes der pludselig i Slaget ved Fellin 1208 dukker en

¹) Sml. P. Hauberg: Danmarks Myntvæsen. S. 4. — Mønten afbildes sst. Tab. III. 61. — Tab. IV. 19 ses en Mønt fra Ribe, hvor Reversen viser en Bispestav og en Fane med et Andreaskors i Dugen, der har fire Flige.

Korsfane op: 1) at det er en pavelig Fane, 2) at det er Johannitterfanen, som har Danebrogs Farve og Tegn, 3) at det er en biskoppelig Fane.

Det har, især af C. Paludan-Müller,¹ været hævdet, at Paven havde sendt Danebrog som et viet Bannermærke under Korstogskampene paa Østersøen. Han følger her tidligere Historikere fra Huidtfeldts Tid. Det er dog af mange Grunde meget betænkeligt at optage denne Theori.

1. Det synes at fremgaa af alle Beretninger om pavelige Bannere, at de har været udstyret i Guld og Hvidt². Det vilde vel ogsaa være usandsynligt, at Paven havde anvendt et Banner, *som allerede brugtes af Johannitter-Ridderne*. Skulde det end være berettiget at tvivle om, at Johannitterne allerede paa dette tidlige Tidspunkt benyttede dette Bannermærke³, saa vil det dog være vanskeligt at finde et Tidspunkt, hvor et saadant Banner kunde sendes.

2. Da Venderkampene begyndte, stod Danmark midt i Stridighederne mellem Paverne Alexander III og Victor IV, ja i den Grad, at Danmarks Konge og Ærkebiskop stod paa hver sin Side i Striden — og skulde nogen anse det for sandsynligt, at Absalon siden vilde bevare et paveligt Mærke fra Victor IV? Tilmed nævnes et saadant Banner aldrig af Saxo. Var det et gammelt velkendt helligt Banner fra Vendertogenes Tid, er det ogsaa uforklarligt, at det i 1208 pludselig anses for et nyt himmelfaldent Flag.

3. Skønt vi har en lang Række af Pavebreve angaaende Korstogene, finder vi ikke en eneste Antydning af, at der paa denne Maade var givet en pavelig Velsignelse med, selv i Stridighederne i Estland mellem den pavelige Legat Vilhelm af Modena og de tyske Riddere nævnes intet Ord om, at Landet er vundet under det viede Pavebanner⁴.

¹) Sml. hans: Sagnet om den himmelfaldne Danebrogsfane. Kbh. 1873.

²) Sml. A. D. Jørgensen i Hist. Tidsskr. 4. V. 433 f.

³) F. Ex. Henry Pedersen i Danske gejstlige Sigiller. XIV.

⁴) Sml. den lange Række Pavebreve i Bullarium.

4. Henrik af Letland, som stadig taler om den hellige Jomfrues Banner, kunde vanskeligt, hvis det virkelig var muligt at henvise til et autoritativt Pavebanner, indviet til Korstogskamp, stadig sætte Riddernes Mærke op som Modsætning til Danskernes.

5. Ingen Overlevering taler om et paveligt Banner. Baade de gamle Overleveringer, berettet af Peder Olsen og genfortalt af Christiern Pedersen og afspejlet i de nordtyske Krøniker omtaler enstemmigt Danebrog som et *himmelfaldent* Flag. Fra Overleveringerne kan ingen anden Hjælp faas; og det vil være vanskeligt at forklare, *hvorledes det kostelige Pavebanner ganske glemmes*.

6. Tanken kendes som bekendt først fra Huidtfeldts Tid. Den er et Forsøg paa at forklare Flagets Oprindelse, men et Forsøg, der aldeles ikke støtter sig til Traditioner eller positive Overleveringer. Som en historisk Hypothese har den slet ikke mere Værd end Hypotheser, som udkastes i vor Tid. — Og der er slet intet, som støtter den, men meget, som vanskeliggør den.

A. D. Jørgensen har med stor Udholdenhed fastholdt, at det drejede sig om Johannitternes Fane, og henviser til, at Antvorskov Kloster allerede forlængst var grundlagt¹. Tanken kan ikke ganske afvises; men det er dog tvivlsomt, om der dengang — eller overhovedet nogensinde — var virkelige Johannitteriddere her i Landet. Vore St. Hans Klostre synes ikke at have huset Krigere, og det er vel ogsaa mindre sandsynligt, at et her i Landet velkendt Ridderskabs Fane kan fremtræde med den uventede Kraft og Nyhed, som forudsættes i Danebrogssagnet, hvis det var vitterligt, at Riddere fra Antvorskov deltog i Toget. Deres Fane, som vajede over deres Huse og stod i deres Seglmærker, kan vanskeligt pludseligt faa et saadant Hellighedens Skær, som her er forudsat.

¹) Sml. Hist. Tidsskr. 4. V. 415 ff.

Snarest maa man tænke sig, at den Fane, som udfoldedes over den lille navnløse Korsfarerhær, som i 1208 kæmpede ved Fellin, var et viet Korsfarermærke, Ærkebiskoppens hellige kirkelige Fane. Under Kampen bliver Stillingen kritisk, og en Undsætningstrop kommer til med den biskoppelige Korsfane, selve det hellige Korsfarermærke, udfoldet — og Sejren vindes. Da bliver den hellige Kirkefane ved Underet løftet frem til at blive danske Krigeres Felttegn.

Sandsynligheden taler da ogsaa for, at Korsfanen ved Reval var velkendt for Esterne som de danske Korshæres Fane, og det var dette Korsfarermærke, som, plantet foran Estlands Biskops Telt, bibragte dem den Tro, at her var Hærens Hovedsmand: Kongen. Denne Fejltagelse kostede som bekendt Biskop Theodorik Livet, medens Kongen slet ikke var til Stede i Lejren, da Angrebet begyndte¹. Fra denne Kamptummel, hvor atter Korsflaget blev et Midtpunkt i Striden, løftedes dette Mærke frem til at blive Samlingsmærket ogsaa for Ledingshæren, som paa dette Tog optraadte som Korshær.

9. RESULTAT

Danebrogs Navn har i al dansk Overlevering været nøje knyttet til Estland fra den ældste Tid.

Beretningen om dets Fald fra Himlen under en Kamp, som danske Korsfarere havde med estiske Hedninger ved Fellin i Sakkala i Sydestland i Aaret 1208, kan hverken forkastes af historiske Grunde eller omtydes til at skulle referere til det senere Slag paa et andet Sted.

Det træder — sammen med Fulco's Mission, Knud VI's Tog 1197, Ærkebiskop Andreas Sunesøns Tog 1206, de bevarede Pavebreve og Legathvervet i 1212 — ind i Vidnernes Række, der melder om en tidlig og maalbevidst

¹) Henrik. XXIII. § 2.

dansk Virksomhed i Sydestland, en Virksomhed, som ikke førte til varige Resultater, fordi Rigamissionen, som 1210—12 naaede frem til de samme Egne, havde Magt til at føre Sagen frem, medens Danmarks Fjernhed og paatrængende politiske Opgaver andet Steds hindrede, at det danske Ærkesæde fik den Støtte fra Riget, som vilde være nødvendigt. Men man glemte ikke de gamle Maal og Krav.

Derfor krævede Kong Valdemar i 1218 uden Vaklen hele Estland¹; *derfor* vil han under ingen Omstændighed finde sig i, at Adalbert indsætter en Biskop (hans egen Broder Herman) i Stedet for den faldne Theodorik, men han spærrer Havnene for ham og tvinger ham til at møde og modtage Bispedømmet af *hans* Haand². *Derfor* udsætter han sig for Pavens Vrede ved at spærre Lübecks Havn for tyske Korsfarere i 1219 og 20³. *Derfor* indskyder han Ordningen for Paven ved at udbede sig en pavelig Legat til Landet⁴. *Derfor* erklærer ogsaa Andreas Sunesøn uden Afslag overfor Rigas Præster, at hele Estland, hvad enten det var undertvunget af Rigerserne eller slet ikke undertvunget af nogen endnu, tilhørte Danmark⁵. *Derfor* fastholdtes 1221 i Forliget med Biskop Adalbert, at hele Estland skulde høre under Danmark, mens Livland skulde være Len under Valdemar⁶. Dette Lensforhold for Livlands Vedkommende blev dog straks efter hævet ved Andreas Sunesøns Mellemkomst⁷. Dette Krav paa Estland var ikke en lunefuld Udnyttelse af heldige Omstændigheder fra Danskernes Side; det var Fuldførelsen af den forlængst paabegyndte Korstogsvirksomhed i det fore-

¹) Henrik. XXIII. § 10.

²) Sst. XXIII. § 11.

³) Krarup: Bullar. 145. 150.

⁴) Sst. 156.

⁵) Henrik. XXIV. § 1.

⁶) Sst. XXIV. § 4.

⁷) Sst. XXVI. § 1.

gaaende Aarhundredes sidste Aartiere og i det første Aarti af samme Aarhundrede.

Om dette Haab og denne Virksomhed er det gamle Danebrogssagn et Minde — det eneste haandgribelige, som Danmark endnu har i Behold fra disse Eventyr paa Østersøens fjerne Kyster.
